



Újpesti

2002. március IX. évfolyam 1. sz.

Helytörténelmi Értesítő



A Ház olykor kinéz önmagából. A Háznak sok szeme van, akár huszonhat is, és ez mind a homlokzatán.

Ezenkívül persze, egyéb szemei is vannak. A ház sok szeme mind és mindig másképp látja ugyanazt. A fa ágait, lombját, kibomló és lehulló levelét, az Ég metamorfózisát, a Duna fodrait, a hegyek ívét, a szél és a szellemalakok turkálását a szeméthal-mok között. Alá néz, meg fölé lát. Ha öreg a Ház, sok szeme lassan hályogos lesz, megrepedezik, némelyiknek csak az ürege marad. Ám ha megvakul is, a Ház akkor is lát. Ha szitává luggatják, olyan lesz, mint

a légy szeme; a kép összetörik, de a látószög kitágul.

Az öreg Háznak általában szép ruhája is van. Az utcában nem illik ízléstelen öltözetben mutatkozni. Néha régi korok jelmezét ölti magára, például reneszánsz köntöst, ívekkel, díszes zárókő-ékszerekkel, kartusokkal, fesztorokkal ékesíti ruházatát, hogy az utca színpadán méltó lehessen arra tévedő, méltatlan közönségéhez.

A Ház áll, és csak néz, már nem is követi hulló ékszerei útját, foszló ruházatát se szégyelli; még kitágult látószögével sem érti mindazt, amit lát, mert a kép összetörött. □ Bertalan Tivadar



„...épül az UTE új, hatalmas sporttelepe”



„Megkezdik az Újpesti Torna Egylet impozáns sporttelepének építését. Közel két évtizedig talált hajlékot az újpesti Népsziget évszázados fái között az UTE sporttelepe számára, hogy ott Újpest ifjúsága testét megeddze, s lelkét felüdítse a szabad sportolással, az idén azonban búcsút kell vennie ettől a gyönyörű helytől, mert a sporttelep helyén kémények fognak majd füstölni, de már nyikorognak a talicskák, s csattognak a csákányok a szorgalmas munkáskezek alatt: épül az UTE új, hatalmas sporttelepe a Megyeri út mellett.” (Független Újság, 1921. nov. 21.)

„A sporttelep felépítésére egy részvénytársaság alakul, az UTE Sporttelep Rt. név alatt. A részvényjegyzések már igen szép eredménnyel folynak; az Országos Testnevelési Tanács 1.000 000 K-val járult hozzá. A nagyobb jegyzések a következők: Wolfner Bőrgyár 1.000 000 K, Mauthner Bőrgyár 500 000 K, Phöbus Villamos Vállalatok 250 000 K, Ehrenwald László 200 000 K, Sándor Aladár 100 000 K, Leiner Enyvygyár 200 000 K, Schreiber Henrik 200 000 K, Szemere Ernő 100 000 K, stb.” (Független Újság, 1921. nov. 19.)

„Az ország legmodernebb sporttelepe lesz az új UTE-pálya. [...] Tizenötezer számozott tribünülés lesz és közel negyvenezer ember számára lesz kényelmes hely. A Magyar Labdarugó Szövetség már foglalkozik is avval a gondolattal, hogy a nemzetközi mérkőzéseket jövő évtől kezdve az újpesti pályán tartja meg.” (Újpesti Közlöny, 1921. nov. 17.)

„Az UTE 2:1(1:0) arányban legyőzte a FTC-t. Nagy napja volt Újpestnek az elmúlt vasárnap délutánján, amikor a megyeri részen nagyjában elkészült impozáns sporttelepét avatták fel ünnepélyes keretek között az Újpesti Torna Egyletnek. [...] Alig volt valaki Újpesten, aki akarva, nem akarva tudomást ne szerzett volna arról, hogy Újpest sportéletében hatalmas fordulópontot jelent ez a délután.

Közel 4 órakor vette kezdetét több mint 20 000 ember jelenlétében az ünnepség, amikor már megérkezett a kormány képviselőjében Almássy László nemzetgyűlési alelnök és Tamássy József nemzetgyűlési képviselő. Az Újpesti Dalkör Weigele Sándor vezetésével, a katonazenekar, a városi tanács, az UTE vezetőisége és a pálya részvénytársaság igazgatósága a játéktérre vonult s mögöttük foglalt helyet az UTE színeiben pompázó kerékpáros osztag.

Dr. Semsey Aladár megyebiztos nyitotta meg az ünnepséget, átadva a pálya területét 30 évre az UTE-nek. Utána Reich altábornagy a hadügyminiszter szerencsekívánatait tolmácsolta, majd Szűcs János az UTE elnöke átvette a pályát, meghatott szavakban ígérve, legjobb erejük és tudásuk szerint fogják előmozdítani az újpesti sportéletet. A beszédek elhangzása után a zenekar a Himnuszra zendített rá, majd az Újpesti Dalkör adta elő mély átérzéssel Hubert »Fohását«. A két csapat felvonulása következett ezután, kölcsönösen üdvözölve egymást. Az FTC részéről Blum Zoltán, az UTE részéről Fogl Károly csapatkapitány mondott üdvözlő szavakat. [...] Csányi József dr. az MLSZ társelnökének »kickoff«-ja után kezdetét vette a mérkőzés. Az előbb lassú, később mind vehemensebb tempójú bajnoki mérkőzésen ragyogó szemekkel bámulták az újpestiek derék csapatukat, mely ellenfelével szemben állandó fölényben volt. Mikor aztán Szidon az első gólt berúgta az ellenfél kapujába, leírhatatlan lelkesedés tört ki, amely percekig nem akart elcsendesedni. A második féldőben Schaller szerzett az UTE-nek újabb gólt, mit az FTC minden igyekezete dacára sem tudott kiegyenlíteni.

Felejthetetlen napja volt az UTE-nek, de különösen Újpest közönségének, ki ezek után fokozott bizalommal és reménnyel tekinthet kitűnő csapata jövője elé.” (Független Újság, 1922. szept. 24.) □
Összeállította Szöllősy Marianne

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
HIRMANN LÁSZLÓ
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
FEJES ANTAL
IVÁNYINÉ KONRÁD GIZELLA
KÖRÖS ANIKÓ
DR. SALLAI JÁNOS
SZÖLLÖSY MARIANNE

Számunk szerzői:
BERDA JÓZSEF *költő*
BERTALAN TIVADAR *író,*
képzőművész
BUDA ATTILA *könyvtáros*
(*ELTE BTK*)
DOMOKOS MÁTYÁS
irodalomtörténész
FERICSÁN KÁLMÁN *tanár*
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár*
IVÁNYINÉ KONRÁD GIZELLA
okleveles építőmérnök
KÖRÖS ANIKÓ *újságíró*
DR. KRISKA GYÖRGY *egyetemi*
adjunktus (ELTE)
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
DR. SALLAI JÁNOS *határőr alezredes*
SZÖLLÖSY MARIANNE
helytörténetigűjtemény-vezető
DR. TÁRCZY FERENC

Szerkesztőség:
1041 Budapest, István út 14.
Tel.: 231-3160, fax.: 231-3161
Kiadja: Újpest Önkormányzata
Lapterv: BANGA FERENC
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
PÉ-PRINT BT.
Felelős vezető: SZÜCS ERNŐ

Újpesti

2002. március IX. évf. 1. sz.

Helytörténeti Értesítő



Újpest, Dunasor 14. (részlet), Bertalan Tivadar felvétele

- | | |
|----|---|
| 1 | BERTALAN TIVADAR <i>A Ház</i> |
| | Múltidéző |
| 2 | „...épül az UTE új, hatalmas sporttelepe”
Összeállította SZÖLLÖSY MARIANNE |
| | Tanulmány |
| 4 | BUDA ATTILA <i>A Károlyi család legjelentősebb tagjai,</i>
<i>2. rész</i> |
| | Közlemények |
| 9 | DR. SALLAI JÁNOS <i>Újpest katonai térképeken, 2. rész</i> |
| 11 | KRIZSÁN SÁNDOR <i>Omnibusszal Pest és Újpest között</i> |
| 13 | KÖRÖS ANIKÓ <i>Újpest utcaneveinek története, 3. rész</i> |
| 15 | IVÁNYINÉ KONRÁD GIZELLA <i>Mit rejt a templom-</i>
<i>kereszt gömbje?</i> |
| 17 | FERICSÁN KÁLMÁN <i>Egy újpesti labdarúgó</i>
<i>szerződése 1926-ból</i> |
| 20 | DR. KRISKA GYÖRGY <i>„Zöld szigetek” Újpesten, 3. rész</i> |
| 22 | <i>A Farkas-erdő életközösségei: homokpusztagyep</i> |
| 22 | DOMOKOS MÁTYÁS <i>Berda József születésének</i>
<i>100. évfordulóján</i> |
| | BERDA JÓZSEF <i>Nebéz!</i> |
| | Híres újpestiek |
| 25 | HIRMANN LÁSZLÓ <i>Semsey Aladár</i> |
| | Interjú |
| 28 | SZÖLLÖSY MARIANNE <i>Az Újpesti Helytörténeti</i>
<i>Gyűjtemény megteremtője</i> |
| | Levelesládánkból |
| 31 | DR. TÁRCZY FERENC <i>Városházi emlék</i> |
| 31 | <i>Felhívás</i> |
| 32 | Helytörténeti hírek |

A Károlyi család legjelentősebb tagjai, 2. rész

4. Károlyi József utódai



Károlyi József özvegye, aki 1803-ban, a férje halálakor éppen néhány évvel haladta csak túl harmincadik évét, teljesítette az elhunyt családfő azon kívánságát, miszerint a gyermekeit magyar szellemben és Magyarországon kell nevelni. A fői gazdaságot is azért vette meg, mert közel feködt az egyre inkább fővárossá váló Pest-Budához, ahol az országos hivatalok központosultak. A gyerekek oktatását is hamar megkezdte, még Bécsben, családi keretek között, de magyar, főképp pedig piarista atyák fennhatósága alatt. Amikor aztán a család 1808-ban elhagyta Bécsset, az apai kívánság óhatatlanul felerősödött a környezet hatására. Az azonos családi szocializáció és a hasonló társadalmi várakozások következtében a három fiú életének alakulása egyformán kezdődött: a házi neveltetés befejeztével a pesti piarista

gimnázium diákjai, majd pedig a pesti jogi kar hallgatói lettek. Egyetemi éveiket mindhármán latin nyelvű disszertációval fejezték be, majd a szükséges katonai kötelezettségeknek tettek eleget: István a Liechtenstein-, György a Württemberg-huszárezrednél. Hogy Lajos hol szolgált, azt pontosan nem lehet tudni, az ő életében a katonáskodásra csupán az a hiátus utal, ami egyetemi éveinek vége és közpályájának kezdete között található. Ő fejezte be ezt egyébként a leghamarabb, hogy a magyar udvari kancelláriánál vállaljon hivatal, az állami foglalkozást azonban hamarosan felcserélte a megyei élettel: először Pest megyei aljegyző volt, majd 1830-tól Csongrád megye főispáni helytartója. Ezalatt testvérei külföldi szokásokkal és példákkal ismerkedtek.

István, a legidősebb, a katonaév leteltével diplomáciai pályára lépett, és Párizsban az Osztrák Császárság katonai attaséja lett. György, a legfiatalabb, hosszabb időt töltött a huszárok között, miközben a ranglétrán is egyre feljebb lépett. A Hessen-Homburg huszárezredben együtt szolgált Széchenyi Istvánnal, itt kötöttek meleg barátságot egymással. 1823 végén azonban bátyjához hasonlóan ő is lemondott a katonai pályáról, visszavonult birtokaira, és franciául, angolul kezdett tanulni.

Amikor 1827-ben György is elérte a nagykorúságot, az addig együtt kezelt, nagy területű és több helyen lévő Károlyi-örökséget a három fiú szétszította egymás közt. (A lánytestvérek részét már hamarabb kiadták.) A felosztásról általánosságban azt lehet elmondani, hogy a felvidéki birtokok Lajosnak, a dél-alföldiek egy része, valamint Parád és Nagykároly környéke Györgynek, míg a fői gazdaság, a dél-alföldi birtokok másik része és Füžérradvány pedig Istvánnak jutottak. A közös terhek viselésére meghagytak közösen kezelt birtokrészeket, s voltak házaik Budapesten is. Ezek közül a Károlyi-palota, a mai Petőfi Irodalmi Múzeum épülete közismert, de a Zöldfa utcában (ma: Veres Pálné utca), az Üllői úton, a Szentkirályi utcában, később a



Gróf Károlyi István (1797–1881)

Reviczky utcában is egyaránt voltak házaik. A birtokmegosztással lehetővé vált, hogy mindhárman, önálló családfővé válva, saját tulajdonuk igazgatása révén felvirágoztassák azokat, s részt vegyenek a reformkor politikai és kulturális küzdelmeiben.



A testvérek az őket ért kihívásokra egyes kérdésekben hasonlóan, más kérdésekben azonban különbözőképpen reagáltak, másként ítélve meg a gazdálkodás és másként a politika ügyeit. Amiben egyetértettek, az elsősorban az előbbi volt. Látták ugyanis a robotra és az allodiális (azaz a saját kezelésben tartott) birtokra épülő mezőgazdaság életképtelenségét, korszerű termelésre való alkalmatlanságát, s a saját birtokaikkal kapcsolatos reformokat összekötötték az ország sorsával. Ennek megfelelően a birtokmegosztás utáni első ténykedésük az volt, hogy örökölt részükön különféle beruházásokat eszközöltek, vagy a már korábban elkezdetteket folytatták. Először is közvetlen lakóhelyüket hozták rendbe, ennek köszönhető a főtí, a tótmegyeri és a fehérvárcsurgói kastélyok régebbi épületeinek felújítása. E két utóbbi egyébként Lajos és György kedves nyári tartózkodási helye volt, a legidősebb testvérnek, Istvánnak ilyenre nem volt szüksége, mivel Fót egyszerre a főváros közelében is volt, és nyári tartózkodási helynek is tökéletesen megfelelt. Az épületek mellett, amelyekben fontos és központi szerepet kapott a könyvtár s a különféle műtárgyakat tartalmazó galéria, valamint a házi kápolna, nagy gondot fordítottak annak környezetére is. Ahol szükséges volt, ott kártalanítás útján megvették a túl közel fekvő épületeket, házakat, majd lebontatva azokat, a meglévő kerteket nagy területűvé egészítették ki. Míg a 19–20. században a magyar kertművészet a túlnyomórészt szabályozott formákat alkalmazó francia példákat követte, addig a 19. század elejére megváltozott az ízlés, pontosabban más példák is hatni kezdtek: a Károlyiak az előbb említett kastélyaik parkjait angol minták nyomán átalakították, messzemenően figyelembe véve a meglévő adottságokat: patakcskákat, tavakat, különlegesen nőtt sövényeket, fákat, s csupán a legminimálisabban avatkoztak be az egyébként szabott rend szerint ültetett növényzet növekedésébe.

A testvérek szinte egyedülálló módon megbecsülték uradalmi tisztjeiket, s érdekeltté tették őket munkájuk eredményes elvégzésében. Gazdatiszti százalékolatási rendszert vezettek be, evvel erősen érdekeltté tették őket anélkül, hogy ezt az érdeket nekik másokkal szemben is kellett volna érvényesíteniük.

Szintén példát mutattak az egyéni gondosságban: sokszor látogatták meg a távol fekvő birtokrészeket is, személyes jelenlétükkel ha nem is felügyeltek (mert ezt meghagyták jószágkormányzóiknak), de irányították az éppen esedékes munkákat. Gazdatisztjeik ellátása mellett pedig nagy figyelemmel kísérték jobbágyaik életét: Károlyi Lajos mágöcsi gazdaságában (Csongrád megye) saját költségén iskolát tartott fenn a cselédek gyermekei számára, Csomádon (Pest megye) viszont Károlyi István az akkori elnevezés szerinti tótók, a mai szlovákok gyermekeinek létesített nemzeti iskolát. Az örökváltságot is, ha a közös megegyezésre lehetőség nyílt, már évekkel 1848 előtt megadták nekik, például György gróf Szentesnek, vagy másik példaként elég itt István gróf káposztásmegyeri telepítését említeni: az 1838-as nagy pesti árvíz után, hogy a főváros lakóin segítsen, kedvezményekkel ösztönözte a Duna melletti területen való letelepedést – ebből a telepből robbant ki hallatlanul gyors fejlődéssel várossá Újpest.

A grófok az eredményes munkavégzéshez szükséges emberi viszonyok megteremtése mellett jelentős átalakításokat hajtottak végre a tényleges gazdálkodásban is. A korábban haszonbérbe adott birtokokat fokozatosan visszavették, önálló gazdaságokat hoztak létre, a robotmunkát igaerőre cserélték fel, a különböző művelési területeket elkülönítették egymástól, nagyarányú majorépítésbe, pálinkaházak, mészárszékek, svájceriák (tehenistállók) és juhodályok létesítésébe kezdtek. Utóbbi mindhárom gazdaságban az állattenyésztés jelentős része volt, törzskönyvezett tenyészetek voltak, de komoly sertéscsordákkal is rendelkeztek. Néhány példa: a Csongrád megyében lévő derekegyházi pusztán mindhárom testvérnek nagy juhnyájai voltak, Farkasdon és Tótmegyeren (mindkettő Nyitra megyében) Károlyi Lajosnak spanyol birkanyája. Gyálon (Pest megye) és a Hódmezővásárhely melletti ördögösi pusztán Károlyi Istvánnak törzs-

könyvezett birkái, Kompolton (Heves megye) pedig Károlyi Györgynek nevezetes marha-, ló- és juhtenyészte volt. A nagykárolyi ménest 1828-ban György gróf alapította. Ahol lehetett, kapcsolatot kerestek az ipari termeléssel is, vízimalmokat építettek, mezőgazdasági terményeiket szeszgyárakkal, ser- és olajgyárakkal, gőzmalmokkal közösen dolgozták fel. Nagysurányban (Nyitra megye), ami Károlyi Lajos tulajdona volt, 1835-ben kezdett működni az első gőzmalom, s 1854-ben a korszerű termelési viszonyokat megvalósító cukorgyár. Károlyi György a Pesti Cukorfinomító és Cukorgyár elnöke volt, az Első Magyar Biztosító Társaság alapítója. Ipari vállalkozásai közül a nagymuzsalyi timsó- és a parádi üveggyár volt jelentős. Előbbit 1808-ban, utóbbit a 18. század elején még az előző tulajdonosok alapították. A három testvér érdekelt volt a gyors és biztos szállításban, emiatt pártolták a vasúthálózat fejlesztését, valamint a folyóvizek szabályozását. Mindez a tevékenység feltételezte a fejlesztésekhez szükséges pénzek pontos kiszolgálását, a tőkebevitelt – amit mindhárman meg is tettek. A különféle javítások, újítások, állatnemesítések, számtalan termelőberendezés megvásárolása és alkalmazása, épületek



Károlyi Lajos (1799–1863)

emelése és kísérletezések következtében birtokaik nagyfokú jövedelemtermelést produkáltak, a legsikeresebb ebben Károlyi Lajos volt.



A gazdálkodás pártolását és fejlesztését azonban az egész országra kiterjesztették. Károlyi Lajos már 1826-ban, Pozsonyban tagja lett a Magyar Gazdasági Egyesület elődjének, s annak alapítói között mindhárom testvér szerepelt, sőt a következő évtizedekben egymás után betöltötték annak elnöki tisztét is. Az egyesület működését alapítványokkal segítették, Károlyi Lajos Rohoncon gazdasági tanintézetet alapított; Károlyi István pedig a rákospalotai vasútállomás mellett felajánlott egy telket, ahol kísérleti helyet és majoros gazdákat képző intézetet hoztak létre. A lóversenyzést is azért támogatták többek között, mert azt remélték, hogy ily módon az arisztokrácia tagjai között is terjeszteni tudják az okszerű gazdálkodás gondolatát. A reformkorban Üllői úti telükön lovardát is tartottak, s a Nemzeti Múzeum mögötti Károlyi-palota mellett, a hajdani Ötpacsirta utcában (ma: Pollack Mihály tér) nyitotta meg kapuit 1858 elején a Nemzeti Lovarda. Emellett minden alkalmat megragadtak az általuk helyesnek vélt módszerek terjesztésére – így például 1860-ban Lajos gróf birtokán, Tótmegyerén ekésversenyt rendeztek, sok résztvevő jelenlétében. Ugyanő végrendeletében 50 000 forintos alapítványt tett egy magyar alapon és magyar szellemben nevelő felső gazdasági tanintézet létrehozatalára.

A gazdasággal szemben a politika terén azonban különböző utakat jártak. Az előbbiben sikeresebb Károlyi Lajos ezen a téren sokkal konzervatívabb és a Habsburgokhoz lojálisabb volt, mint testvérei. Ebben őt nyilván felesége is befolyásolta, akinek révén Metternich sógora lett. De azért a konzervativizmust hazafias érzülettel fogta fel, a közteherviselést és a birtokszabadságot ő is szükségesnek tartotta – ám politikai jellegű mozgalmakat nem pártolt, az ellenállásról nem is beszélve. Ha a függetlenség és az alkotmányosság szempontjából ez a vélekedés el is utasítható, azért gondoljunk arra, hogy egy termelő gazdaságot működtetni is kell, huzamosan és egyenletesen, hogy annak jövedelme lehessen; politikai

jelszavakkal és fedezet nélküli, deklarált értékű pénzzel viszont mégoly magasztos eszméket is nehéz megvalósítani. A negyvenes évek elején először Abaúj megye, majd Nyitra megye főispánja volt. (Az őt felmentő és kinevező irat érdekessége az, hogy az első okmányok közé tartozik, amelyet teljes egészében magyarul fogalmaztak meg, az 1844. évi 2. tc. alapján.) Főispánságát az első felelős magyar minisztérium alatt is megtartotta, de visszahúzódott, és semmiféle kezdeményezésben nem vett részt. Ugyanakkor nem helyeselte a magyar alkotmány eltörlését sem, vagyis a hazaszerezetet össze tudta egyeztetni az államforma és az uralom változtathatatlanságával. 1849-ben, Bécs felé tartó útja közben a komáromi várból kicsapó huszárok elfogták, s Klapka fogságba vetette; e ténynek pikantériáját az szolgáltatja, hogy Komárom védői között ott volt unokaöccse is, István fia. Klapka végül a szabadon bocsájtás miatt a várba elzarándokolt gróf Zichy Karolin kérésére engedte el – e hölgy Károlyi György felesége, s ennél fogva Károlyi Lajos sógornője volt. Világos után Károlyi Lajos felajánlotta szolgálatait I. Ferenc Józsefnek, de az udvar nem nagyon élt evvel, csupán a legidősebb testvér börtönbüntetése alatt annak birtokait felügyeltette vele, pontosabban zárgondnoka lett a birtoknak, hogy a büntetés összegét minél hamarabb előteremtse. Mivel azonban ezt a feladatot csak vonakodva végezte el, és inkább (érthetően) fedezte a bebörtönzöttet, s udvarhűsége ellenére sem értett egyet a szabadságharc utáni Habsburg-kormányzás eszközeivel, Párizsba távozott, s csak a villafrancai béke után, 1859-ben jött ismét vissza Magyarországra.

György, a legfiatalabb, sokkal aktívabban vett részt már a reformkori mozgalmakban is és a forradalomban is. Miután megvált a katonai pályától, egyfelől hosszabb utazásokat tett Nyugat-Európában és a Közel-Keleten, s egyik útján Széchenyi Istvánnal együtt Németországba s Angliába utazott. Elvbarátságuk, ahogyan szó volt már róla, a közös katonáskodás alatt kezdődött, majd az országgyűlésben folytatódott: 1825-ben Pozsonyban, a Széchenyi István által letett Magyar Tudományos Akadémia alapjához Károlyi György azonnal 40 000 ezüstforinttal csatlakozott. Barátja révén befolyásos szerepe volt a

Lánchíd építésében és a dunai gőzhajótársaság alapításában. Titkára Bártfay László író volt, 1819-től a család titkára és ügyésze, akinek a szolgálataira a legfiatalabb testvér 1827 után is igényt tartott. Bártfay lakása előbb a grófok Üllői úti tisztviselői házában volt, majd annak árvíz utáni pusztulását követően feleségével együtt az Egyetem utcai palotába költözött. Üllői úti lakásán volt a reformkor egyik legjelentősebb irodalmi szalonja; évekig vezetett naplója becses irodalmi és történelmi forrás. A romba dőlt ház helyén Pollack Mihály egyemeletes, klasszicista házat épített, amit később Ybl Miklós még egy emelettel kiegészített; az épület ma az Üllői út 17. számot viseli. György grófot 1830-ban is megválasztották Szatmár megye országgyűlési követévé, részt vett az országgyűlésen, szoros kapcsolatban állt Kölcsey Ferencsel, aki verssel üdvözölte beiktatását. Két évvel később Károlyi Györgyöt a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává választotta. A felsőház tagjaként szinte minden reformkori országgyűlésen részt vett. Pozsonyban ismerte meg feleségét, a már előbb említett Zichy Karolint is, és ott házasodtak össze. A harmincas-negyvenes évek fordulóján először Csongrád me-



Károlyi György (1802–1877)

gye főispáni helytartója, majd Békés megye főispánja lett. 1848-ban ismét Szatmár megye főispánja volt, s ilyen minőségben vett részt szeptemberig az országgyűlésen. Közemberként a nemzetőrség tagja lett, de októbertől kezdve, amikor Bécsben felfüggesztették a magyar alkotmányosságot, ő is visszahúzódott. 1849-ben pesti palotájában tartózkodott, amit Windischgrätz és később Haynau is saját rezidenciájának tekintett. Károlyi György nyár közepén családjával együtt Fehérvárcsurgóra ment, augusztusban azonban letartóztatták és a pesti Újépületbe szállították. Egy hónap múlva elengedték ugyan, de Pestet el kellett hagynia, és nagy összegű pénzbírságra ítélték.



Az 1849-es év folyamán, más és más okok miatt, de mindhárom testvér kegyvesztett lett. A viszonyok némi normalizálása után, mivel a politikai életben való részvételről szó sem lehetett, a kultúra felé fordultak. Ebben az időszakban nőtt meg az általuk tett alapítványok száma, amelyek a legkülönbözőbb célokat foglalták magukba az állattenyésztés fejlesztése és tangazdaságok létesítésétől a szabadságharc rokkantjainak és özvegyeinek segítéséig, írók és művészek pártolásától a különböző intézmények anyagi támogatásáig. Hármuk közül a legtöbbet Károlyi István tette. Kastélyában galériát létesített, ahol híres festményeket őrzött: Munkácsi Mihály Tépécsinálók című képét, Lotz Károly, Mednyánszky László, Barabás Miklós, Ligeti Antal, Markó Károly és mások kiváló műveit. Ligeti Antalnak, aki nagykárolyi születésű, tehát földi volt, éveken keresztül biztosította itáliai és közel-keleti tartózkodását, hogy képezhesse magát. Ybl Miklós tervei alapján 1855-ben elkészült a főtí templom. Károlyi István nagy figyelmet szentelt az írók gondjainak enyhítésére: az Írói Segélyegylet egyik alapítója volt. Egyik első segélyezettjeik Vörösmarty Mihály árvái és Garay János voltak. Nem feledkezett el a vallásról és az egyházzal sem: haláláig a Szent István Társaság elnöke volt, de részt vett az elsősorban Bukovinában élő magyarok támogatására létrehozott Szent László Társaságban is. Hitéletében liberális volt, ebben a francia liberális katolikusokat követte: felfogásában a szabadság és a vallás fogalmai kiegészítették egymást.

A civil szerveződések segítésében és életre hívásában György gróf sem maradt el testvére mögött, még 1825-ben egyik létrehozója volt a pozsonyi országgyűlési egyletnek, amely a pesti Casino elődje volt, de részvénnyesként többek között a Nemzeti Színház, az Írói Segélyegylet, a Fejér megyei és Békés megyei gazdasági egylet, a Pesti Képzőművészeti Társaság, a kisdédóvó intézet, a tornaegylet, a szegény gyermekek kórháza, a nemzeti zenede és még számtalan más intézmény alapítói között szerepelt.

A hatvanas évek elején Ausztria külpolitikai és hadászati tekintetben meginogni látszott, s emiatt belső szövetségeseiket keresett. Ez a lehetőség jó alkalom volt arra, hogy a magyar alkotmány visszaállítsák, az 1860 és 1861-es év ennek az illúzióknak a jegyében telt el. Károlyi Györgyöt például 1860-ban Ferenc József koronaőrnek nevezte ki, a következő évben az országgyűlés meg is választotta annak, majd ismét Szatmár megyei főispán lett és valóságos belső titkos tanácsos. Lajos gróf is visszakapta régi megbízatását, a rövid alkotmányosság ideje alatt ugyanis megint Nyitra megye főispánja lett. Hozzájuk hasonlóan István gróft is másodszor is Pest megye helytartó főispánjává nevezték ki, de az ő megbízatása sem tartott hosszú ideig, mivel 1861 októberében az országgyűlés törvényellenes feloszlata miatt tiltakozásul az egész megyei tiszttikkal együtt lemondott. Személye azonban a folytonosság biztosítása miatt is mellőzhetetlennek bizonyult, hiszen 1867-ben, a véglegessé váló kiegyezés után harmadízben is betöltötte Pest vármegye főispáni hivatalát, ő, aki ebben az évben lépett be a nyolcadik évtizedbe. A kiegyezés után, amit Lajos gróf már nem ért meg, mivel 1863-ban elhunyt, Ferenc József igyekezett megbocsájtani az általa korábban elítélteknek, annak fejében, hogy azok is nézzék el neki október hatodikát. Ennek következtében például Károlyi Györgyöt 1872-ben királyi főudvarmesternek nevezte ki.

A három testvér közül másodiknak György halt meg, 1877-ben, a leghosszabb kort a testileg, lelkileg sokat szenvedett István érte meg, aki 1881-ben, 84 évesen hunyt el.

(Folytatjuk...)

DR. SALLAI JÁNOS

Újpest katonai térképeken, 2. rész



Az 1867-es osztrák–magyar, majd az ezt követő 1868-as magyar–horvát kiegyezés az élet minden területére, a politikára, gazdaságra, tudományra, kultúrára egyaránt hatást gyakorolt, így természetesen felgyorsultak a geodéziai, térképészeti munkák is. A magyar kartográfiában jelentős térképek, térképalkotások születtek: elkészült Perczel földgömbje, majd az első turistatérkép, Römer Flóris néprajzi térképe, valamint az első szintvonalas Magyarország térkép. Ezen túl újabb közigazgatási út, vasút, vármegye, postai, fali stb. térképalkotások születtek. A kor egyik kiemelkedő magyar térképésze Tóth Ágoston volt, aki katonatérképészként, majd a szabadságharcban honvéd

ezredesként szolgált. 1887-ben a Közmunka és Közlekedésügyi Minisztériumban megszervezte az első Magyar Helyszínrajzi Osztályt, melynek később igazgatói posztját is betöltötte. Tóth Ágoston jelentős elméleti munkásságot is kifejtett, és mindent megtett az önálló magyar térképészszervezet létrehozásáért. A kiegyezést követően egyre erőteljesebben jelentkezett az igény a magyar nyelvű kartográfiai szemléltetőeszközökre. E törekvéseknek tett eleget Kogutowicz Emánuel (Mano), aki 1889–1890 között – a Posner Intézet kiadásában – közel 30 vármegye fali térképét, valamint 72 vármegye kézi térképét rajzolta meg. Később ugyanezt rendszerezték, s Magyarország Megyéinek Kézi Atlasza címen jelentették meg. A kiegyezési törvények visz-



Újpest a második katonai felmérés idején

szaállították a vármegyék és kiváltságos területek autonómiáját, Erdély és Magyarország Unióját, a Partium visszacsatolását Magyarországhoz. A horvát kiegészítés eredményeként Magyarország része lett Muraköz és Fiume. 1869-ben elrendelték a határőrvidékek polgárosítását.

A fenti időszakban rendelte el Ferenc József császár az Osztrák–Magyar Monarchia harmadik katonai felvételezését. A felmérés során az egész monarchiát egyetlen területi egységként kezelték, és területéről egységes alaptérképet hoztak létre. A harmadik katonai felvételezés 1869-től 1887-ig tartott, ezen belül Magyarországon 1872–1884 között zajlott. A felmérés során több új módszert és eszközt alkalmaztak, így a távolságméréshez a métert rendszeresítették. A felmérés méretaránya 1:25 000, az 1:75 000 méretarányú „részletes” térképmű is e felmérés alapján készült. Az 1:750 000 méretarányú térképmű is ebbe a sorozatba tartozott méretarányát tekintve, noha a felmérési alapanyaga más volt. Magassági alapszintnek az Adriai tenger középszintjét számították. A domborzat ábrázolását a Lehman-féle csíkozás egy változatával oldották meg, melyet kiegészítettek a szintvonalas ábrázolási magasságviszonyok érzékeltetésére.



A felmérés teljes anyagán német nyelvű névrajz található. A német névrajz miatt a helységnevről azonosítása további, aprólékos munkát igényel.

Az eligazodást nehezíti az elferdített, idegen nyelvre fordított helynevek tömeges előfordulása, amely a felmérőtisztek eltérő nemzetisége miatt kerülhetett a térképekre. A harmadik katonai felmérés jelkulcsa 1875-ben jelent meg, addig csak ideiglenes jelkulccsal dolgoztak. A harmadik felvételezés célja a monarchia 1:75 000 méretarányú részletes térképművének előállítása volt. A harmadik katonai felvételezés 1887-ben befejeződött, amely után igen gyorsan kiadták a monarchia első összefüggő „részletes” térképművét 1:75 000 méretarányban. A dokumentum a monarchia hadi térképe lett, majd ez alapján jelentették meg az 1:200 000 méretarányú általános térképművet, amely 1887–1913 között készült el. Az 1:750 000 méretarányú „áttekintő” térképeket 1882–1886 között ad-

ták ki. Ezek a térképművek a terep egy adott állapotát tükrözték, ám a térképészek helyszíni megújítással, revideálással és részbeni helyesbítéssel a terepen bekövetkezett változást a térképeken is megjelenítették.

A kéziratos térképszelvények közül a mai Budapest területét a következő szelvények fedik le: 4962/3, 4962/4, 5062/1, 5062/2. Az áttekintő térkép és a részletes térképszelvények a Magyar Hadtörténeti Múzeum és Hadtörténeti Intézet Térképtárában kutathatók fel. Ezen szelvények közül kettőn találhatjuk meg Újpest település kartográfiai keresztmetszetét, amelyeken jelkulcsok és megnevezések segítségével az alábbiak olvashatók le:

Neupest (Pf.) (Uj Pest) már egy lényegesen nagyobb településképet mutat a korábbi (második) felvételen látottaktól. Területét a Duna és a már üzemelő vasút között találhatjuk, amelyet északon a Káposztásmegyer pusztá, Megyer erdő, délen Engels Feld (Angyal Föld) és István telek határol. Megnövekedett a házak száma, amely új utcák kialakulásához vezetett; a Palotára vivő utat már telkek, házak jelzik. Nagyon jól kivehető a piactér alakja és nagysága, valamint a tér közepén található templom jelkulcsa. A település északi határa ekkor még a mai vasútállomásra vezető (Görgey) út, amelynek északi oldala még beépítetlen. A térképen jelkulcsok segítségével vendégházakat, fogadókat, Megyeren (a mai Farkaserdőben), erdészházat, több ipari létesítményt is felfedezhetünk. Az Újpest területén áthaladó főút nevében is rögzítették a főváros egyesülése során bekövetkezett változást. A térképen a főút megnevezésekor Budapest magyar és német nyelvű (Waitzen) elnevezéssel találkozhatunk.

A harmadik katonai felmérés anyaga hosszú ideig egyaránt meghatározó volt a magyar katonai és polgári térképészet számára. A dokumentumot a változások, módosulások és természetesen a fejlődés következtében folyamatosan megújították. Később elrendelték ugyan a negyedik katonai felmérést, ám az első világháború és a monarchia széthullása miatt Magyarországot ez már nem érintette. A később felújított térképek még részletesebbek, a fejlődés miatt lényegesen több érdekességgel szolgálnak számunkra. □

KRIZSÁN SÁNDOR

Omnibusszal Pest és Újpest között



Már Újmegyer, a későbbi Újpest község alapításakor felmerült az igény arra, hogy a szomszédos Pest városába hivatalos vagy magánügyek intézésére, a megélhetési lehetőség biztosítására, élelem beszerzésére valamilyen rendszeresen közlekedő járművel lehessen bejutni.

A tehetősebbek magánfogatokon jártak. A kevésbé tehetősek bérkocsival közlekedhettek. E járműfajta egyéni utazási lehetőséget biztosított, az utas által kívánt időben és nem kötött irányban haladt. Emellett már 1832-ben megjelent Pesten az első, előre meghatározott útvonalon és menetrend szerint induló társaskocsi, más néven omnibusz. Utóbbi egyszerre több utast is szállított, olcsóbb volt a bérkocsinál, így a szegényebbek utazási lehetősége ezáltal javulhatott.

Újmegyerre részben azok a városi céhekből kiszorult személyek költöztek, akik itt szabadon végezhatték iparukat, áruik értékesítése azonban a pesti piacon zajlott. Hasonló módon Pesthez kötődtek azok is, akiket a városi árakhoz képest olcsóbb lakóhely vonzott településünkhöz. A drága bérkocsira azonban nekik nem telt, ezért jött létre az első rendszeres közösségi közlekedési kapcsolat Pest és Újpest között.

E viszonylatban – tudomásunk szerint – 1839-ben, elsőként a pesti bérkocsis cég szervezett omnibuszjáratot. A cég elsősorban a bérfuvarozás terén vált ismertté, s csak az 1830-as évektől kezdve vett nagyobb részt a társaskocsi-közlekedés lebonyolításában. Kocsijai Újmegyerről óránként indultak Pestre és vissza, a viteldíj 10 krajcárba került.



Menetrend szerint induló társaskocsi, azaz omnibusz



Hamarosan helyi fuvarozók is megjelentek a piacon. Az 1844. január 21-én tartott községi közgyűlésen a házbirtokosok arról szavaztak, hogy minden háztulajdonos kapjon-e jogot omnibuszjárat fenntartására vagy sem. Végül Blum Ignác újpesti bérfuvarozó nyert kizárólagos engedélyt ez év április utolsó napjáig a pest-újpesti omnibuszjáratra. Feltételként szabták: a községi vezetők által havonta megszabott indulási időket meg kellett tartania. Valószínűleg a kizárólagossági jog lejártával Blum a pesti céhvel versengett az utasokért. Szerencsés volt, mert viteldíjának összege csupán 6 krajcárt tett ki – olcsóbban „fuvarozott”, mint a céh. Talán ezért is támogatta Hutiray Sándor, a főtí Károlyi-uraldom ügyésze Blum vállalkozását október 28-iki beadványával, melyet Pest város tanácsához intézett. Engedélyt kért a pesti Trombitás fogadónál (mely a mai Bajcsy-Zsilinszky úton állt) állomáshely létesítésére. Blum Ignác a pesti tanács hozzájárulásával decembertől hat kocsi járatását végezte.

Ugyanakkor a céh is tovább folytathatta Újpestre irányuló személyszállítását. A magas, 10 krajcáros viteldíj miatt azonban kevesen utaztak kocsijain, ezért forgalmát 1845 tavaszán megszüntette.

Újpest környékének közlekedésében a következő változás 1846. július 15-én történt; amikor is átadták Magyarország első vasútvonalát. Ez elsősorban a Pest és Vác között élőknek jelentett az addigiakhoz ké-

pest jobb utazási feltételeket. Községünk mellett – bár igaz, akkori kiterjedésénél fogva még kissé távol – helyezkedett el Pest főllő első állomása, Palota (ma Rákospalota-Újpest). A helybeliek, ha vasúton kívántak a nagyvárosba jutni, az ide vezető utat már nemcsak gyalog, hanem omnibuszon is megtehették.

Közben a pest-újpesti forgalmat Blum Ignác mellett 1846-tól Mildember Antal fuvarozó is ellátta. Köztük az utasokért „harc” kezdődött, a vitáknak Újpest előjárósága vetett véget. Testületi ülésen kimondták: október 11-től a vállalkozók kocsijai egymás után álljanak, felváltva induljanak. Egyik héten Blum, másik héten pedig Mildemberger járműve legyen elől. Így kívánták elejét venni a sorozatos veszekedéseknek.

1848-ban újabb vállalkozók akadtak, akik bekapcsolódtak a személyszállításba: szeptemberben Deutsch Jakab, valamint Landesmann József kapott engedélyt az újpesti viszonylaton kocsik járatására. Abban az évben Blum Ignác saját járműveit leállította. 1853-ban már öten voltak: Steighoffer Jakab, Schwartz Izsák, Deutsch Jakab, Hofmann Sándor és Fellner József társaskocsitulajdonosokról tudunk. Nevüket a dr. Ugró Gyula által kigyűjtött és közölt 1853. augusztus 6-i községi végzésből ismerjük. Az előjáróság ismét foglalkozott az omnibusz-közlekedés problémáival, mivel a vállalkozók kocsisai „elszemtelenedtek”. Csak akkor indultak, amikor akartak, illetve, ha megtelt a kocsi – így a teljes forgalom rendszertelenné vált. Ezért a rendelet szerint (augusztus 7-től november 1-jéig) egy kocsinak öt utassal már el kellett indulnia. Hogy a későbbiekben e rendelkezést mennyire vették komolyan, ezt most még nem ismerjük, a döntés talán csak átmeneti javulást hozott.

Az omnibuszok forgalma 1866-ig maradt meg, az ekkor meginduló lóvasút szükségtelessé tette közlekedtetésüket. A kötött pályán haladó járművek több utast tudtak szállítani, egyenletesebben haladtak. A korábbi vállalkozók járműveiket Újpest helyi forgalmában mint bérkocsikat alkalmazták. Ezzel az eseménnyel lezárult egy korszak a település közlekedésének történetében. □



Egy társaskocsi a pest-újpesti forgalomban

Újpest utcaneveinek története, 3. rész

Személynevek sokasága



1945 után utca-átnevezési hullám indult meg a fővárosban. Egy 1946–47 között tartott felülvizsgálat nyomán a 2250 utcánévnek csupán mintegy a fele (48,97%), 1102 maradt meg eredeti formájában. Újpest 1950-ben Budapest negyedik kerülete lett, ezzel elvesztve városi önállóságát. Hogyan befolyásolta Nagy-Budapest létrehozása az utcanevek helyzetét? Az intézkedés következtében az utcanevállomány a fővárosban 6000-re emelkedett, így a 22 kerületben igen magas lett az azonos nevű utcák száma. A személyekről elnevezett, eddig is nagy arányban előforduló utcák száma egyre nőtt. Nem elég, hogy a főváros kibővítésével megugrott ezen utcák száma, a személyekről való elnevezés olyannyira kedvelt névadási forma lett, hogy azt többen joggal kifogásolták. Ám nemcsak az volt a probléma, hogy az utcákat jelentős arányban személyekről nevezték el, nagyobb problémát jelentett, hogy ugyanazon utcanevek – a főváros bővítésével – Budapesten belül többször, különböző kerületekben is előfordultak. Több lett a névismétlődések száma. Így Újpesten – több más kerülethez hasonlóan – található például Ady Endre, József Attila, Deák Ferenc, Mikszáth Kálmán vagy az aradi vértanúk nevét viselő utca.

A politika hatása

A kor politikai változásai az utcaneveket sem hagyták érintetlenül. A korábbi korszakok jelentősebb politikusainak, közéleti személyiségeinek, tudósainak nevét letörölték az utcanevtáblákról. Így lett Újpesten az Illek Vince utcából Humhál László (bőrmunkás), a Szent László térből Papp József (géplakatos, 1956 októberében meggyilkolt honvéd ezredes), a Szent Imre utcából Papp József, a Király utcából Rezi Károly (szövőmunkás) utca. A hagyományos utcanevek közül a Béla utcából Hoffmann Ottó (lakatos), a Kassai utcából Bán Ti-

bor (munkásmozgalmi mártír), a Lőrinc utcából Komját Aladár (kommunista költő) utca lett. A felsorolást még hosszasan lehetne folytatni. A Horthy Miklós út az elmúlt száz évben négyszer(!) cserélt nevet: Vasút, Horthy Miklós, Dózsa György után napjainkban a Görgey Artúr nevet viseli. A Jósika utcát viszont csak később, 1971-ben változtatták Szüdi Györgyre (kommunista költő).

Érdekességek

A személynevek megváltoztatásának sorába tartozik az a két utca, amelyek korábban csupán egy-egy keresztnévből mint előtagból álltak. Ezek a József és a Mária utcák. 1945-ben József Attilának Újpesten is emléket kívántak állítani, és megváltoztatták az eredetileg férfi keresztnévet viselő utca nevét a költő nevére. Ez a megoldás (az Attila név csatolása) egyszerűbbnek tűnt, mint egy eddig más nevet viselő utcát átkeresztelni, vagy egy teljesen új utcát elnevezni. Ez történt a Mária utcával is 1948-ban, amikor is a közterület megkapta – az ekkor még hibásan írt – Leibstück Mária nevet. E hibát két évvel később, 1950-ben korrigálták, azóta Leibstück Mária az utca neve.



A táblacsere fotodokumentuma

Dátumok az utcanevekben

A politika nemcsak a személyekről elnevezett utcákra hatott. Az 1950-es évtized jellegzetessége volt az is, hogy megjelentek a nevezetes dátumokról történő elnevezések. A Tanoda tér neve Április 4-e térre, az Aschner Lipót tér neve Január 11-e térre (Újpest felszabadulása) változott. Fontos tudni, hogy a Fővárosi Közmunkák Tanácsa ellenezte, hogy dátumokról nevezzenek el közterületeket; ám ez Újpesten, éppúgy, mint egész Budapesten, mégis megtörtént.

Újabb utcák

Egy 1963-ban kiadott Budapest-térképen már a fent említett utcanevek szerepelnek. Megfigyelhető továbbá e térképen, hogy Újpest időközben északra, a Fóti úton túlra bővült. Legészakibb utcája így Megyeren a Szilaspatlak sor, amely a Szilas-patak mentén helyezkedik el, innen a név; illetve a Káposztásmegyer felé eső területen az Erdősor utcával zárult az utcák sora.

Megyeren néhány új utca különféle fafajtákról kapta a nevét: Nyárfa, Jegenye, Fűzfa utca, vagyis a növényvilág köréből történt az utcanev-bokrosítás. Sem itt, sem a Káposztásmegyer felé elterülő részen – az eddigiektől eltérően – személyekről nem neveztek el újabb utcákat.

Az új utcák egytől egyig köznevek, amelyek a következők: négy egymással párhuzamos, a Fóti útra merőleges utca: Bucka utca, mely alakjáról, a rá jellemző tulajdonságról: a dimbes-dombos felszínről kapta a nevet. Ehhez hasonló indokkal alakult a Telkes, az Újkisház és a Kunhalom utcanev is.

A Sporttelep és a Futó utca nevek a közelben levő sportpályára, a Tábor utca pedig a nyári ifjúsági táborra utalnak.



Utcanévváltozás az 1980-as évek végén

A többi, itt épült utca neve a természet fogalomköréből került ki: ezek a Vadgésztenye, Szérűskert, Vetés és az Erdősor utca.

Itt található a Kosár utca is, amely neve alapján egyik eddigi kategóriába sem sorolható be.

Ekkor tűnt föl Újpest utcanevei között a „sor” a Szilaspatlak sor elnevezésben.

Védett utcanevek

Ebben az időben, vagyis a hatvanas években Budapest több utcanevét is védetté nyilvánították. A Fővárosi Tanács végrehajtóbizottságának 1965-ben, 1966-ban, 1967-ben és 1968-ban hozott határozatai alapján 231 budapesti utcanev vált védetté, amelyek főleg az I., III., VII., tehát a belsőbb kerületekből kerültek ki. Újpesten csak az István tér és a Munkásotthon utca kapta meg a védetté nyilvánítás elismerését.

Újabb változások

Az utcanevek politikai okokból történő megváltoztatása Újpesten az 1970-es évek végén, 1980-as évek elején tovább folytatódott. Erre az is ürügyet szolgáltatott, hogy Újpest jelentős részét szanálták, a régi földszintes házakat lebontották, lakótelepet építettek, s az utcaszerkezet teljesen megváltozott. Így lett a Deák Ferenc utca egy részéből Rónai Sándor (az 1950-es évek elején az Elnöki Tanács elnöke), a Lebstock Mária utca egy szakaszából Gács László (kommunista újságíró), a Rózsa utcából Tito utca. Az is jellemző, hogy – a hagyománnyal szakítva – olyan emberekről nevezték el ezeket az utcákat, akiknek soha semmi köze nem volt Újpesthez. □



Újpest egykori plébános-képviselőjének új utcanevtáblája

Mit rejt a templomkereszt gömbje?



Az 1860-as évekre az újpesti katolikus hívők száma annyira megnőtt, hogy a pesti határ mellett lévő temető közepén álló kápolna igencsak szűknek bizonyult. Új templom és paplak építésére Károlyi István gróf 1868-ban telket adományozott a községnek a ma is piacként működő területen.

1870-ben az újpesti katolikus egyház-közösség önálló lett, ekkor kezdte meg a munkáját Illek Vince mint plébánosi jogokkal felruházott káplán. 1873-ban felépült a ma is álló plébánia. Megkezdődött a templom építéséhez szükséges pénz összegyűjtése.

1875 áprilisában a váci püspök Illek Vincét kinevezte plébánossá. Károlyi István a templom tervének elkezdésével Ybl Miklóst bízta meg. 1875 szeptemberében elkezdődött az építkezés. Az összegyűjtött pénz azonban kevésnek bizonyult, szükség volt a gróf és a váci püspökség segítségére is. Ők valamilyen oknál fogva az ígért összeget nem adták át az egyház-községnek, és az építkezés abbamaradt.

1880 februárjában Károlyi Sándor vállalta egy az Ybl-féle terveknél jóval szerényebb méretű és kivitelű templom építésének költségeit. Az egyháztanács Bachmann Károly újpesti építész és építőmestert bízta meg az építkezés lebonyolításával. Az egyhajós, torony nélküli, 1881. november 25-én felszentelt templom az Egek királynéja elnevezést kapta. Berendezésére, díszítésére még kevésbé volt pénz, mint az építkezésre. Illek Vince saját vagyonából emeltette a ma is látható oltárt, melyet 1886 karácsonyán szenteltek fel. Később Károlyi Sándor gróf újabb 1600 négyszögöles telekajándékával lehetővé vált a templom körül egy bekerített park kialakítása.

1906-ban egy szintén újpesti építész, Zák Alajos tervei szerint megépült a két oldalhajó. Elkészültek a színes üveglablakok is, melyeket tehető újpesti polgárok ajándékoztak az egyház-községnek. Kialakult a templom mai képe.

1956-ra elkerülhetetlenné vált a templom felújítása. Ennek során a tornyon álló kereszt gömbjében találták az alább közölt két irat

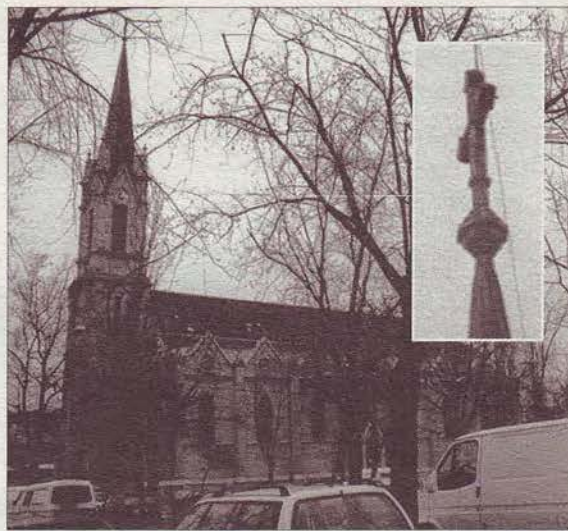
eredetijét. Az egyikből kiderül, hogy a templom tornyát 1888-ban gróf Károlyi Sándor és a polgárság adományaiból építették fel Kauser József budapesti építész tervei szerint, aki a budapesti műegyetemen és a párizsi École des Beaux Arts-on végezte tanulmányait, majd Ybl Miklós halála után az ő irányításával fejeződött be a lipótvárosi Szent István Bazilika építése.

A másik irat az egyház-község 1888. évi vezetőségének névsorát tartalmazza. E két irat-másolat 2001 márciusában a plébánia irattárának selejtezésekor került Eiben Ágoston, a jelenlegi egyháztanács egyik tagjának kezébe.

A két dokumentum betű szerinti leírás-ban a következő:

„Az újpesti róm. Kath. Egyház tanács mint véd-nőke az Egyháznak 1888 Aug 15

Illek Vincze pleb	Egyházi elnök
Keil Károly	világi elnök
Kuthy István	alelnök
Kaprinay Gábor	tiszt. Elnök
Adamis Lajos	jegyző
Mádé András	ellenőr
Hatosy Nándor	gondnok
Heisz Károly	pénztárnok



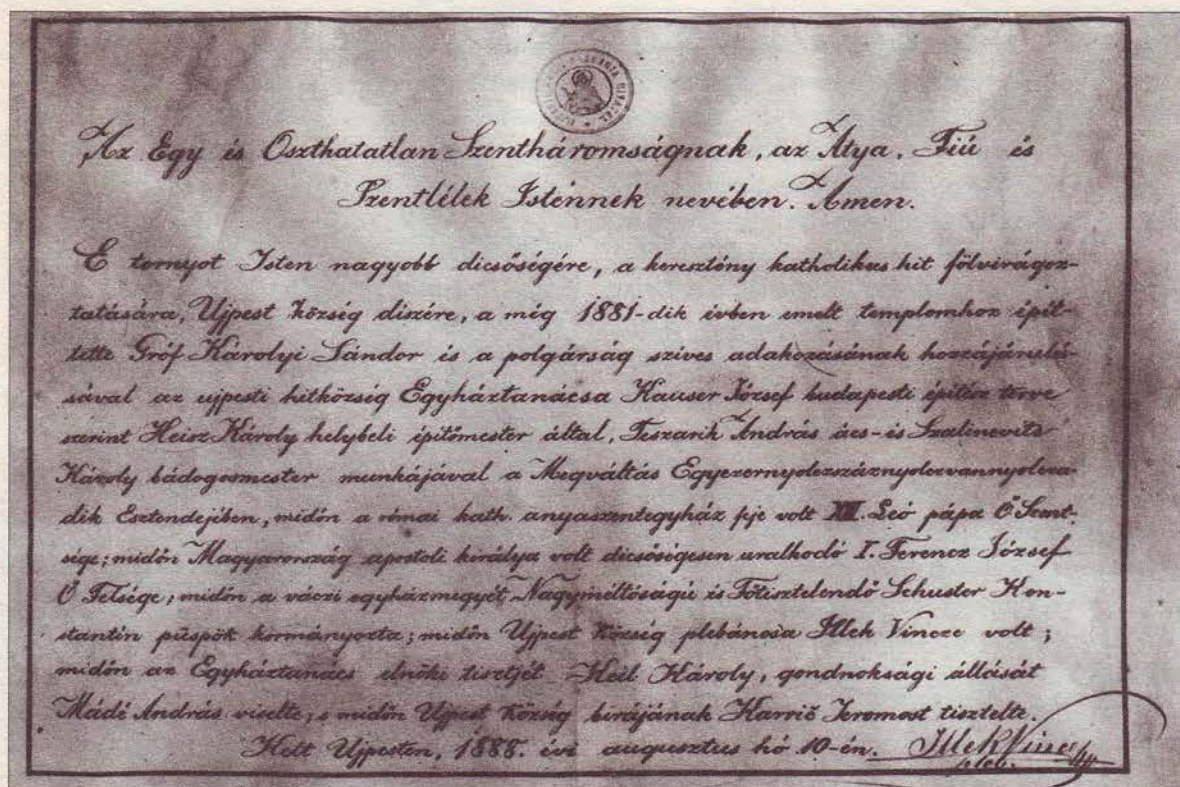
Az Egek királynéja templom a Szent István téren.
Az iratokat a kereszt gömbjében találták

Arky Mihály	egyháztanácsos
Papp Imre	" "
Griber András	" "
Bódy Ferencz	" "
Ullerich Gyula	" "
Kerekes László	" "
Erker András	" "
Reiter György	" "
Tasler József	" "
Karrió Jeromos	" "
Akerl János	" "
Smidt Ferencz	" "
Lans János	" "
Gáspár József	" "
Barsy Adolf	" "
Udvary Imre	" "
Vagner János	" "
Lindt János	" "
Mihályi Ede	" "
Friedmann József	" "
Szadeczky Pál	" "
Szimacsek János	" "
Doria Károly	kántor
Szabó Sándor	egyházfi.

Illek Vincze
plebános"

„Az Egy és Oszthatatlan Szentháromságnak, az Atya, Fiú és Szentlélek Istennek nevében. Amen. E tornyot Isten nagyobb dicsőségére, a keresztény katolikus hit fölvirágoztatására, Ujpest község diszére, a még 1881-dik évben emelt templomhoz építtette Gróf Károlyi Sándor és a polgárság szíves adakozásának hozzájárulásával az ujbpesti hitközség Egyháztanácsa Kauser József budapesti építész terve szerint Heisz Károly helybeli építőmester által, Teszarik András ács- és Szalnevits Károly bádógosmester munkájával a Megváltás Egyezernyolcszáznyolcvannyolcadik Esztendejében, midőn a római kath. anyaszentegyház feje volt XIII. Leó pápa Ő Szent-sége; midőn Magyarország apostoli királya volt dicsőségesen uralkodó I. Ferencz József Ő Fel-sége; midőn a váci egyházmegyét Nagyméltó-ságú és Főtisztelendő Schuster Konstantín püspök kormányozta; midőn Ujpest Község ple-bánosa Illek Vincze volt; midőn az Egyháztanács elnöki tisztjét Keil Károly, gondnoksági állását Mádé András viselte; s midőn Ujpest Község bírójának Karrió Jeromost tisztelte. Kelt Ujpesten, 1888. évi augusztus hó 10-én.

Illek Vincze
pleb."



A dokumentumokat dr. Temesszentandrás Páter plébános úr hozzájárulásával közöljük.

Egy újpesti labdarúgó szerződése 1926-ból

1885. június 16-án alakult meg az Újpesti Torna Egylet.* Az egyesületet Goll János 44 éves középiskolai tanár, zeneszerző, 1886-tól az Apolló c. folyóirat szerkesztője szervezte meg. Az UTE vezérkarába tartozott a város majdani első polgármestere, az akkor mindössze 20 esztendőes Ugró Gyula. Az alapítólevél szerint az egyesület 78 taggal kezdte meg a működését.

A tornászok, az atléták, a teniszezők és vívók után, alig két évvel azt követően, hogy Löwenkosen (Lányi) Károly mintaasztalos hazatért Angliából, ahonnan két „football”-labdát és a játék szeretetét is magával hozta, az UTE is megalakította a maga labdarúgó-szakosztályát. Az első pályát a pamutgyári mezőn, a mai Görgey utcától északra, maguk a játékosok építették meg a Károlyi Sándor gróftól bérelt területen.

Az UTE labdarúgócsapata 1901-ben az országos bajnokság második, 1904-től az első osztályában játszott. A Népszigeten, a mai Újpesti-szigeten kialakított második pálya után 1922-ban készült el a korszak legnagyobb és legmodernebb sportlétesítménye, az Újpesti Stadion. Az ország első ilyen sporttelepét Hajós Alfréd műépítész, az 1896-os athéni olimpiai kétszeres úszóbajnoka, az első magyar labdarúgó-válogatott csatára tervezte.

*A 19. században a település nevét „U”-val írták



Az UTE-zászlót az egyesület központjában őrzik

Az 1920-as években, külföldi minták alapján, nálunk is bevezették a professzionális labdarúgást. 1926 őszén indult meg a profi bajnokság, amelynek a szombathelyi Sabaria, a szegedi Bástyá, a debreceni Bocskai és a Ferencváros mellett az UTE lett az egyik legjelentősebb együttese. Az újpesti csapat 1929-ben megnyerte a Közép-Európai Kupát, 1930-ban pedig a Genfben megrendezett „Bajnokok tornájá”-t.

A Fogl-testvérek révén világhírűvé lett UTE egyik játékosának, Kelecsényi Ferencnek a szerződése érdekes kordokumentum.

A szerződés



1. A játékos köteles a legkifogástalanabb módon és legjobb tudásával játszani klubjáért.

2. A játékos köteles mindenkoron a klub pályáján, vagy bárhol másutt megjelenni, ahova klubja kirendeli, ott a klub titkárának, menedzserének vagy trénerének minden a játékra, vagy tréningre vonatkozó utasításait követni és magát mindazon utasításoknak alávetni, melyeket a klub arra illetékes szerve ad ki.

3. A játékos köteles mindent elkövetni, hogy magát a legjobb kondícióban tartsa és a leghathatósabb szolgálatokat nyújthassa klubjának. A klub illetékes szerveinek erre vonatkozó utasításait, vonatkozzanak azok tréningre, vagy életmódra köteles a legszigorubban betartani.

4. A játékos köteles figyelembe venni és magát alávetni az országos labdarugó szövetség szabályainak, valamint mindazon egyesülések, ligák, alszövetségek szabályzatainak, melyeknek a klub tagja. Jelen szerződés is alá van vetve a szövetségek mindazon intézkedéseinek, melyek a szezon felfüggesztésére, vagy pedig befejezésére vonatkoznak és a szerződésben foglalt fizetési megállapodások is ennek megfelelőleg változnak meg (meghosszabbíthatnak, illetve felfüggeszthetnek).

5. A játékos nem vállalhat állást a klub beleegyezése nélkül és nem lakhatik olyan helyen, melyet a klub erre alkalmatlannak tart.

6. Amely játékos teljesen hasznavehetetlennek bizonyul, avagy többszöri figyelmeztetés ellenére sem tesz eleget kötelezettségeinek, sportszerűtlenül él és viselkedik, vagy pedig súlyosan megsérti a klub fegyelmi szabályzatát, annak szerződését a klub azonnali hatállyal felbonthatja, és elbocsájthatja anélkül azonban, hogy ezzel a *váltásdíjra vonatkozó jogai megszűnnének*. Az ilyen azonnali felmondások és elbocsájtások is csak a megfelelő szövetségi szabályok alapján és formalitásai szerint eszközölhetők. Tehát írásban bejelentendők a szövetségnek a pontos ok megjelölésével, mely a felmondást indokolja. Írás-

ban közlendő azonkívül a játékoskal is, megjelölvén ugyancsak a felmondás okát és azt a szövetségi fórumot, melynél a felmondás és azonnali elbocsátás ellen jogorvoslattal élhet.

A játékos fellebbezési joga a következőkben szabályoztatik. A játékosnak joga van a klubnak ama írásbeli határozatát, melyben vele a szerződés megszüntetését és annak okát közli, a kézhez vételtől számított 8 napon belül az alszövetség intézőbizottságához fellebbezni. Az intézőbizottság köteles a fellebbezés beérkezésétől számított tíz napon belül a játékost és a klubot kihallgatni és ítéletet hozni. Ez ítélet ellen mindkét fél további fellebbezéssel élhet a szövetség tanácsához, illetve fellebbezési tanácsához. E fellebbezések az ítélet meghozatalától és kihirdetésétől számított ugyancsak 8 napon belül nyújtandók be. A benyújtástól számított újabb tíz napon belül köteles a tanács, illetve a fellebbezési tanács a fellebbezést elintézni és végzését meghozni. E végzés ellen további fellebbezésnek helye nincsen. A végső forum döntését közli az országos futbalszövetség illetékes szervével, mely a nyilvántartásbavétel fenntartását, illetve megszüntetését eszközöli. A szövetség ilyen jogának gyakorolhatása szempontjából minden szerződésnek tartalmaznia kell egy



Jubileumi mérkőzés az 1920-as évek közepén

klauzulát, hogy végső forumként a szövetségnek van joga dönteni a szerződések fenntartása, vagy megsemmisítése felett és az ilyenü döntések többé már birói uton sem támadhatók meg.

7. Jelen szerződés, annak terminusai és feltételei, a megszüntetésére és lejáráására vonatkozó megállapodásai mindenben alá vannak vetve a labdarugó szövetség szabályainak, valamint a szövetségi szervek idevágó határozatainak. Épen azért teljes védelmet nyújt játékosnak és egyesületnek egyaránt, ha valamelyik félnek eljárása nem felelne meg a szövetség szabályzatainak.

8. Alulírott játékos a szabályok gondos áttanulmányozása után kötelezőleg kijelenti, hogy aláveti magát e szerződés pontjainak és feltételeinek, mellyel szemben szerződő klub kötelezőleg kijelenti, hogy nevezett játékosnak Kelecsényi Ferenc urnak hetenként 32 pengőt fizet és pedig 1926 aug. 1-től 1927. július 31-ig, továbbá hetenként pengőt fizet 192.....től 192.....ig.

9. Jelen szerződés megszűnik, illetve befejeződik 1927 július 31-én kivéve azt az esetet, ha közös megegyezéssel, illetve a szövetség megfelelő szabályai alapján azt meg nem újították.

Esetleges újabb, illetve külön feltételek:

Minden megnyert bajnoki, díj vagy nemzetközi mérkőzés után 32 pengő, eldöntetlen után pedig 15 pengő jutalom Kelecsényi Ferencnek játéka esetén.

Jelen szerződés aláírás előtt felolvastott és aláírással hitelesített.*

Előttünk	
Kis János	Kelecsényi Ferenc
Lőrincz László	Kelecsényi Ferenc
	aláírás

* A szerződést eredeti helyesírással közöljük.

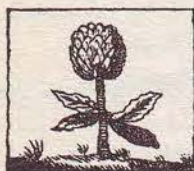
A dokumentumot ifj. Kelecsényi Ferenc, a sportoló fia bocsátotta rendelkezésünkre. Az eredeti példány a Helytörténeti Gyűjtemény tulajdonába került.



Az UTE-stadion az avatás napján

„Zöld szigetek” Újpesten, 3. rész

A Farkas-erdő életközösségei: homokpusztagyep



A rákosi homokpuszták pusztagyepeinek egyik utolsó maradványát lelhetjük fel a Farkas-erdőben. A hajdan nagy kiterjedésű élőhelynek korábban részét képezte a mai Városliget és Népliget területe is.

A gyeppen élő védett és a jellegzetes társuláskötő fajok nagy száma azt jelzi, hogy ez az értékes életközösség a legősebb része a Farkas-erdőnek.

Eltávolodva a Káposztásmegyer I. lakótelep utolsó házaitól az erdő képe megváltozik. Mind gyakrabban előtűnik az erdőtalaj alól az alapkőzet, a dunai homok és kavics. Ennek megfelelően a növényzet is jellegzetesen átalakul. Az erős napsütésnek kitett domboldalakon jelennek meg a szárazságtűrő gyepek, amelyekben a virágzási idejüknek megfelelően mindig más és más növényfajok díszlenek. Már kora tavasszal megjelennek a farkas kutyatej (*Euphorbia cyparissias*) vékony levelű hajtásai. Majd az idő előrehaladtával mindinkább domináns növényeivé válnak a terület nyílt és zárt gyepeinek. A területen megtalálható még a pusztai kutyatej (*Euphorbia seguieriana*) is. A kutyatej elvirágzása után homoki pimpók (*Potentilla arenaria*) százaitól sárgállik a domboldal. A Farkas-erdőben ilyenkor egyedül itt található meg a védett árvalányhaj (*Stipa* sp.). Később fészkes virágzatú, lila színű imolák (*Centaurea* sp.) és üstökös gyöngyikék (*Muscari comosum*) virítanak a tisztáson. A homokos részeken gyakori a nyúlárnyék (*Asparagus officinalis*). Ennek a növénynek ágszerű levelei vannak, és fiatal hajtásai édes ízűek. Termesztett változata a közismert spárga. Ha közelebbről megvizsgáljuk az elágazó növényt, akkor szinte mindig megtaláljuk rajta a spárgabogarakat (*Crioceris asparagi*). Ezek a bogarak csak a nyúlárnyék hajtásait fo-

gyasztják. A díszes mintázatú bogarak érdekessége, hogy szinte mindegyiküknek más és más a mintázata. Ősszel gyakori a mácsonya-félékhez sorolt vajszínű ördög szem (*Scabiosa ochroleuca*) és a sárga virágú párlófű (*Agrimonia* sp.), amelyek a száraz gyepek jellegzetes növényei.

A kis tisztások szélén sokkal változatosabb cserjeállománnyal találkozhatunk, mint az erdő más részein. Megtaláljuk itt az illatos, fehér virágú közönséges fagyalt (*Ligustrum vulgare*), amely ősszel érleli mérgező, fekete termését, és a piros bogyós sós kaborbolyát (*Berberis vulgaris*). Itt-ott előtűnik a csíkos kecskerágó (*Euonymus europaeus*), amelyet a különleges megjelenésű piros és narancssárga színű termése miatt díszcserjeként is ültetnek. Az erdőben innen kezdve egyre gyakrabban találkozhatunk a varjútövissel (*Rhamnus catharticus*), amely fekete terméseit ősszel hozza. Nevének megfelelően szűrős tövisekkel rendelkező cserje.

A homokos tisztások szélén és a kicsiny völgyekben a fenyvesek mellett a homoktalajt is kedvelő fehér- (*Populus alba*), és szürkenyár (*Populus canescens*) a gyakori. Ezek az egyedek a két faj szárazságtűrő csoportjába (ökotípus) tartoznak, hiszen a nedvességekedvelők az árterek gyakori növényei. A Farkas-erdő homokos részein messzire nyúló gyökérsarjaival terjeszkedik, ezért ezeken a részeken a kisebb méretű, bokorszerű példányai is gyakoriak. A nyárasok területén sokfelé előtűnik a homokos alapkőzet, amely ősszel a gyapjas tintagombának (*Coprinus comatus*) biztosít megfelelő létfeltételeket. A gyapjas tintagomba egészen friss állapotban, amikor lemezei még hófehérek, fogyasztható, de szeszes ital hatására mérgezővé válik. Az idősebb gomba termőteste tintaszerűen elfolyósodik. A nyárfás szomszédságában egy kis tisztáson találjuk

ezüsthákkal övezve a Farkas-erdő kicsiny homoktövis (*Hippophae rhamnoides*) populációját. A Homoktövis utcától néhány méterre található állomány csak hím egyedekből áll. Ez arra utal, hogy valaha egy véletlenül idekerült magból fejlődött ki egy cserje, amely ivartalanul szaporodott tovább. A homoktövis természetes populációi már csak Újpesten találhatók meg egyedül az országban.

Nem sokkal a Káposztásmegyer II. lakótelep előtt a Homoktövis utca átszeli a Farkas-erdőt. Az út túloldalán a Megyeri útig folytatódik a lomboserdő gazdag lágyszárú- és cserjeszinttel. A lágyszárú növények közül a tavaszi erdő díszje a soktérű salamonpecsét (*Polygonatum odoratum*), de a szemölcs ellen használatos vérehulló fecskefű (*Chelidonium majus*) is sokfelé megjelenik. A Homoktövis utcát keresztezve egy szélesebb ösvényhez érünk, amely az erdőbe vezet. Itt egy vas-sorompó zárja el az utat a gépkocsik elől. Ahol az aszfaltút megszakította az erdő folytonosságát, ott az útszéli agresszívan terjeszkedik a parlagfű (*Ambrosia artemisiifolia*). Ez az Észak-Amerikából behurcolt növény, amely a

mind több ember életét megkeserítő pollen-allergia fő okozója, ott tud gyökeret eresztetni, ahol az ember elpusztítja az eredeti, természetes növénytakarót. Miután ezeken a helyeken gyökeret eresztett, hihetetlen gyorsan elszaporodik, és allergiát okozó virágporát szétszórja. Ha valaki körbejárja a Farkas-erdő e kicsiny szegletét, akkor megdöbbenéssel tapasztalhatja, hogy a megbolygatott erdőhatárt mennyire ellepte már a parlagfű. A parlagfű-tömeg szinte hadsereggé válik körül ezt a kicsiny erdőrészt, mintha arra várna, hogy az ember erdőromboló munkája újabb életet szabadítson fel számára. Néhol az erdőbe is behatolt már a parlagfű a nagyobb taposásnak kitett ösvények mentén, de innen nem tudott továbblépni, mert az erdő bonyolult életközösségébe nem volt képes „befurakodni”.

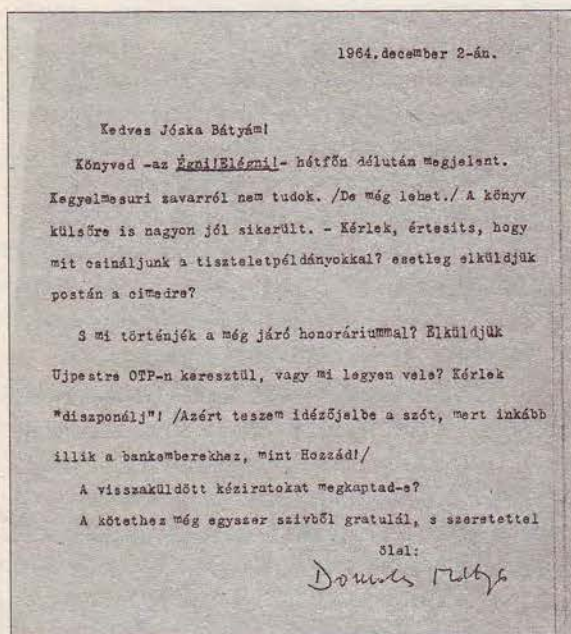
A káposztásmegyeri Farkas-erdő nemcsak Újpestnek, hanem Budapestnek is fontos természeti értéke, ezért mindannyiunk érdeke azt kívánja, hogy a Farkas-erdő és az erdőt kísérő természetes társulások még sokáig szolgálják az itt élők nyugalma és tiszta levegőjéért. (Folytatjuk...)



Zárt homokpusztagyep árvalányhajúval

Berda József születésének 100. évfordulóján

Domokos Mátyás levele Berda Józsefnek



Kései széljegyzet egy kiadói levélhez

Berda Jóska bátyánk Égni! Elégni! című verseskönyve 1964. november vége felé készült el a Zrínyi Nyomdában. A könyvnek kiadói szerkesztője voltam, akárcsak az előző, 1957-es, és sok „belső vihart” kiváltott Ostor és olajágnak, amelynek a versanyaga, kiváltképpen a Csordán kívül, a Különös kaland, a Keresztlevél-tánc, legfőképpen pedig a Sajnos című négysoros – „Ami van, az van / ami nincs, az nincs. / Ha nincs szabadság – / azért van bilincs.” – a frissen feltámadt Kádár-adminisztráció erőszakszervezeteinek a berkeiben nagy felháborodást váltott ki; a költőt becitálták az újpesti rendőrkapitányságra, s jó néhány órán keresztül, nem kifejezetten az úri társalgás hangján faggatták, vallatták verseinek politikai hátteréről és jelentéséről (ami egyébként teljességgel fölösleges volt, hiszen ezeknek a verseknek megértéséhez igazán nem volt szükség Sherlock Holmes vagy Poirot mester nyomozói éleslátására...).

Az 1964. december 2-án kelt levelémnek a teljes megértéséhez el kell mondanom, hogy az Ostor és olajág miatt Berda József személye és költészete eleve mindenestül gyanússá vált az adminisztratív és ideológiai hatóságok szemében, ami egyebek közt azzal a következménnyel is járt, hogy az Ostor és olajágot követően hét esztendőnek kellett eltelnie, míg hozzájárultak a főhatóságok ahhoz, hogy ettől a költőtől ismét megjelenhessék egy kötetnyi új vers. „A kegyelmesuri zavar” emlegetése (Berda szavajárása, amivel az irodalompolitikai Walhalla isteneit és félisteneit illette) nem volt tehát alaptalan, de emlékezetem szerint akkor, a politikai klímát meghatározó hruscsovi érában, s az új gazdasági mechanizmus ábrándjában az időszakában retorzióra már nem került sor. Utólagos irodalompolitikai vagy hivatali mennydörgések emlékét nem őrzi a memóriám, bár valószínű, hogy az olyan versek, mint a Kutyanyelven kétsorosa – „Bárki bármiként ugat: / mindig lesznek kegyurak!” – , vagy a Két különféle örületben, ami egyformán marasztalja el a nyilas tébolyt, és a bolsevik diktatúrát – „Mindketten olajat öntöttetek akkor / a hirtelen elterjedt tűzre. / Csak egyre emlékezhetünk ebből: / az égig érő hullabűzre!” –, aztán a Válasz – „Ólálkodók falkája / szimatolgat utánad. / Durrants rájuk alulról / s rázd meg jól a lábad.” –, a Rögzítés 1952-ből – „Minden fül hallgat, / minden szem figyel. / Emberi ész mindezt / hogy bírod el?!” –, a Kartoték – „Bolond bürokratakat láttál késő / este egy alagsorban szortírozni. / Feleljetek felelősen mindenkor értelmes / Elmék: élet-e ez, hivatás-e, vagy / életünket megrontó ronda foglalkozás csupán?” – s a Gondolkozatok! – „Ezerkilencszáztizennégy óta nincsen / béke, csak hébe-hóba fegyverszünet. / Mikor nyerik vissza végre nemzetek s egynémely / emberek bitangba veszett eszüket?!” – és még sorolhatnám, bizonyára nem kerülték el a kartoték-szortírozó bürokrata, a hivatásos és hat. eng. (fel)jelentésírók figyelmét, akik minden

bizonytalán tájékoztatták az új Berda-kötet szellemiségéről a „kegyelmesurakat”.

A levélben említés történik a visszajuttatott kéziratokról. Ennek az a magyarázata, hogy ezek a szó szoros értelmében „kéziratok” voltak; Jóska bátyánk apró cetlikre tintával rótt sorai, amelyeket a nyomda számára mi magunk gépeltünk le baráti jószolgálatképpen, az eredetiket pedig visszaszármaztattam a költőnek, mert ezekkel a kéziratokkal ő valószínűleg fizetett is a jó embereinek, újpesti mesterember mecénásainak.

Másodikán kelt levelem vétele után nyomban betoppant a valamikori New York Kávéház negyedik emeletén található Szépirodalmi Könyvkiadó szerkesztőségébe, kezében elmaradhatatlan kopottas aktatáskájával, amelyet a legenda szerint Kosztolányi Dezsőtől kapott ajándékba, aki nagyon szerette annak idején az ő verseit, s 1931-ben szép levélben fejezte ki elismerését. Berda Jóska bátyánk ezt a Kosztolányi-levelet is állandóan magánál tartotta; ez volt az ő költői személyi igazolványa. 1964. december 4-i dátummal nekem is dedikált egy példányt új kötetéből: „Domokos Mátyásnak meghatódott örömmel azért, hogy ez a könyvem megjelenhetett! Berda Jóska” – talán mondanom sem kell, hogy én csupán eszköze voltam a jó ügynek. A „meghatódott öröm”-ben, visszatekintve leg-

alábbis érzem, a költő szorongása is tükröződik, aki az előzmények miatt csak akkor hitte el, hogy hét esztendő után valóban megjelenhet újabb kötete, amikor kezébe foghatta végre a tiszteletpéldányokat.

Az új évezredből visszatekintve az Égni! Elégni! históriájára és anyagára, bárki olvasója nyugtázhatja ma is, hogy az idézett és metszően éles – ahogy ő mondaná: „vitriolos” – verseken túl a kötet máig sugárzó költői mondanivalója az a költőerkölcs és emberi magatartás, amely Berdát egész életében jellemezte. Az Elég volt! című felejthetetlen és megindító regysorozatára gondolok:

Csak gyomrom által tudtok megalázni,
emberségemben soha.

Hogy hazugságot hazugságra halmozzak?
Inkább vigyen el a Szent Mihály lova!

Az ember azzal a költővel, akit szeret, folyton-eleven, de folyton-változó viszonyban él, s noha az Égni! Elégni! „villámlásai”, amelyek kihívhatták volna „a kegyelmesurak” nyilvános haragját, ugyanúgy villámlanak ma is, mint majd’ negyven esztendővel ezelőtt, mostanában mégis egyre többet gondolok az élettől búcsúzó költőnek azokra a verseire, amelyekben nemes szomorúsággal vontta meg a magyar költészet történetében egyedülálló-



Balról Antalffy Gyula újságíró, író, Berda József és Szőnyi István, a festőművész zebegényi kertjében 1958-ban

an különös sorsú, ágyrajáró szegénylegény
költő pályájának és életútjának végső mérle-
gét. Kevés ilyen megrázó őszinteségű és min-

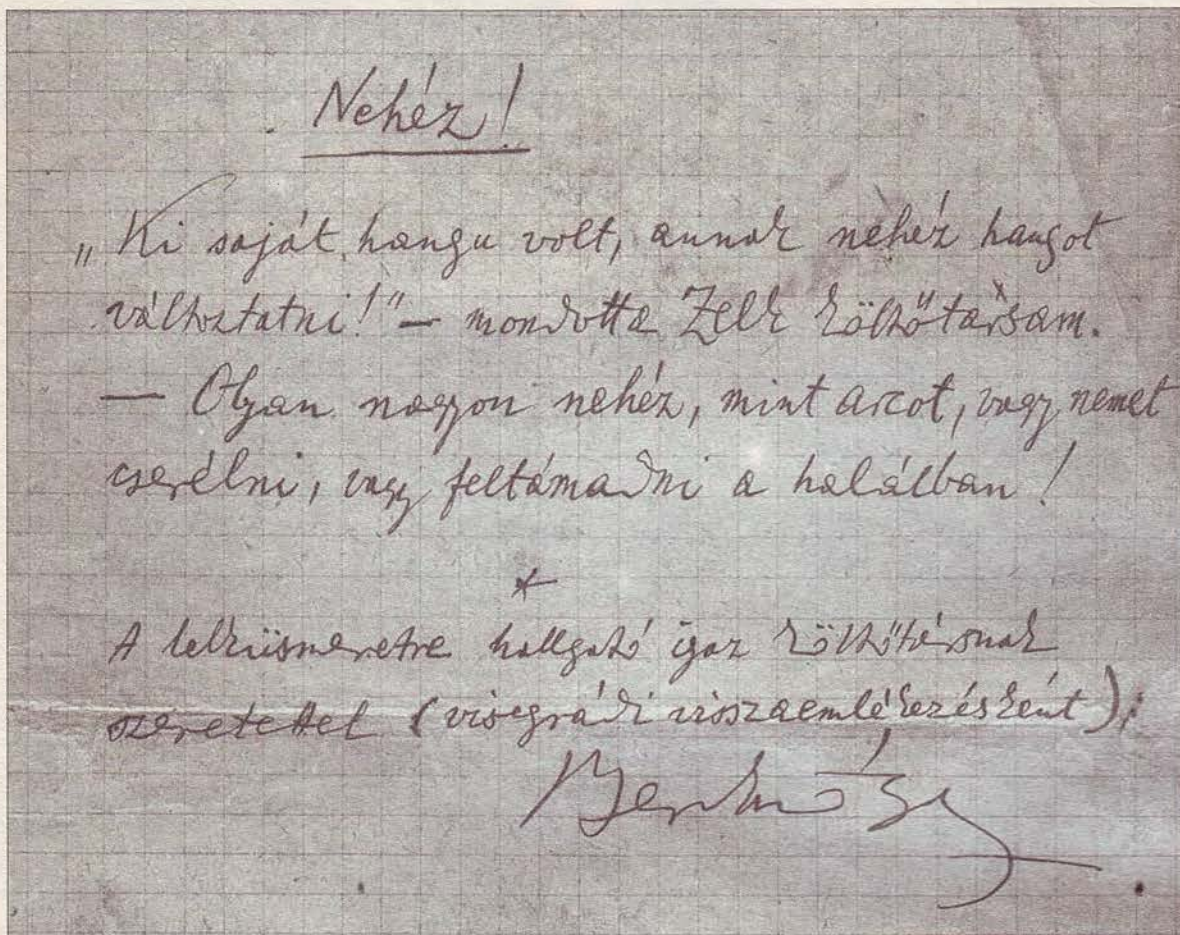
den korban – ma is – dermesztően időszerű
vallomást írt magyar költő a reményekkel és
csalódásokkal roskasztó 20. század során.

Elvitte a huzat

A mostani, majdnem szívem szerinti
Haza se adta meg nekem azt az örömet-irgalmat,
hogy kimondhassam végre; köszönöm, hogy
emberszámba vettek azért, mert én is
tettem valamit az emberi méltóság
tiszteletben tartásáért, hogy undorodottam a
hazudozástól mindenféle értelemben, bármiként
fújt is a szél, divatozott a dőre divat. Én
már gyógyíthatatlan betege vagyok eme elvi
konokságnak. Hazudjanak helyettem az új
okosok, akik mindezt csak pénzért teszik, legyenek
akár öregek, vagy fiatalok.

Most, 2002-ben ez üt igazán szíven. S gondolom, nemcsak engem.

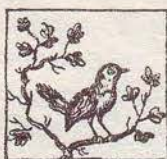
Domokos Mátyás



A kéziratokat és a fényképet Sipos Áron bocsátotta rendelkezésünkre.

HIRMANN LÁSZLÓ

Semsey Aladár



Újpest történetét leginkább olyan személyiségek befolyásolták, akik nem voltak a település szülöttei, távolabbi vidékről érkeztek. Mildemberger Márton, az első telepes budafoki, az alapító Károlyi család Szatmár megyei, Ugró Gyula, az utolsó főbíró és első polgármester nagykőrösi származású volt. Semsey Aladár, a két világháború közötti időszak meghatározó alakja sem volt született újpesti – Erdélyben, a Háromszék megyei Málnáson látta meg a napvilágot 1872-ben. Székely-magyar szülei megengedhették maguknak, hogy tehetséges és szorgalmas fiukat a nagyszombati elemi iskolában, ezt követően az ottani Állami Főgimnáziumban taníttassák. Innen vezetett Semsey Aladár útja a brassói tudományegyetemre, majd a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemre, ahol 1894-ben

diplomát szerzett. Frissen végzett jogászként közel két évig a székesfővárosban gyakornokoskodott, Hódossy Imre ügyvédkamarai elnök irodájában, majd a millennium évében Erdélybe hazatérve Brassóban, Mihálovits Béla társaként ügyvédi tevékenységbe kezdett. Megnősült, egy polgárcsaládból származó lányt vezetett az oltárhoz. Fiuk, akit Zoltán névre kereszteltek, 1896-ban született.

A fiatal jogász 1896-ban állami hivatalnok, Brassó megye közigazgatási gyakornoka lett. 1897-ben már vármegyei alszámvevő, 1899-ben vármegyei aljegyző, helyettes árvaszéki ülnök, 1901-től járási főszolgabíró volt. Felesége is aktív szereplője volt a közéletnek, ő szervezte meg a karitatív célú Brassói Oltár Egyesületet.

Az első világháború döntő változást hozott a Semsey család életében. Szociális problémák jelentkeztek, amelyeket az 1907 óta vármegyei főjegyzői tisztséget ellátó tisztviselő csak nehezen tudott orvosolni. 1916 őszén Románia hadba lépett az antant oldalán, és a román királyi hadsereg benyomult Dél-Erdély területére. A felvonuló osztrák-magyar és német csapatok rövidesen kiszorították a hódítókat a Kárpátokon túlra, de Semsey Aladár számára így is szomorú tapasztalatokat eredményezett a román uralom pár napja. 1918-ban a háború véget ért, Erdély román megszállási övezet lett. Az új közigazgatás igényt tartott volna Semsey szakértelmére, ő azonban nem kívánt esküt tenni a román királyra, így családjával együtt elhagyta Erdélyt.

Budapestre utazott, ahol fegyelmezett állami hivatalnokként munkára jelentkezett a Belügyminisztériumban. Az itt kapott beosztás szerint 1919 tavaszán Veszprém megyei hivatalt látott el, a frontról hazatérő katonák panaszait vizsgálta ki. A Tanácsköztársaság idején hivatalától megfosztották, újfent munka nélkül maradt.

A tanács hatalom bukását követően azonban fontos feladatot kapott: 1919. okt. 2-i hatállyal kinevezték Pest vármegye törvényhatóság biztosa, és az önkormányzatától átmenetileg megfosztott Újpest város élére helyezték.



Az egykori polgármester arcképe archív felvételen

Semseynek nem lehetett könnyű dolga, mikor az önállóságukra féltékenyen őrkdő újpestiekkel el kellett fogadtatnia önmagát, hiszen az idegen közhatalmat képviselte. Fáradozása nem volt hiábavaló, 1922 őszén a polgármester-választási küzdelemben Szalay Sándor ellenjelölttel szemben 47 szavazatnyi többséggel győztes maradt.



Polgármesteri hivatali ideje alatt a város virágkorát élte. Kiheverte a háború és az azt követő forradalmak okozta megrázkódtatásokat. A városközpont ekkor nyerte el mai arculatát, felépült az UTE-stadion, szobrot állítottak az első világháború áldozatainak emlékére, az 1923-as árvíz károsultjainak számára a város által emeltetett, címerrel díszített lakóházak épültek az Irányi Dániel és a Baross utcában, valamint a Mátyás téren. Elkészült a postapalota, a szülőotthon, a mai Árpád Kórház főépülete. Kulturális téren is fellendülést hozott ez az időszak. Fiúnevelő intézet létesült a Clarisseum szalézi rendházban, emeletráépítéssel alkalmassá tették a Ferenc József (ma: Tanoda) téri iskolaépületet a Kanizsai Dorottya Leánygimnázium befogadására, átadták a Fa- és Fémipari Szakiskolát. Olvasókörök, kulturális és karitatív egyletek, baráti körök tucatjai működtek Újpesten.

Az ipar fejlődése is számottevő volt, hiszen a trianoni területvesztés során Magyarország elvesztette a vidéki ipari központok közül Pozsonyt és Temesvárt is, így Újpest a főváros utáni második legnagyobb gazdasági központ lett. 1923-ban megkezdődött a termelés az Újpesti Gyapjúfonó és Szövőgyárban, a Brown Boveri Művek Villamossági Rt.-ben, a Cérnagárban, az Újpesti Szövőgyárban. A fellendülésnek demográfiai hatása is volt, a város hetvenezres lélekszámával a budapesti agglomeráció legjelentősebb települése lett. A felsorolt eredmények változást indukáltak Újpest közigazgatásában is: a település 1929-ben már megyei jogú város.

Semsey Aladár a közélet megbecsült alakja lett. Az Újpest rendezett tanácsú város. Díszalbum c. reprezentatív kiadvány így méltatja a polgármester érdemeit: „Dr. Semsey Aladár méltónak bizonyult Újpest város közönségének bizalmára, méltónak bizonyult közigazgatási múltjához, mert megválasztása óta, pártsem-

pontokon felülemelkedve vezeti a város ügyeit, és egyéniségének szeretetreméltóságával, valamint energiájának törhetetlenségével osztatlanul bírja a város közönségének bizalmát.” Semsey és családja minden bizonnyal jól érezte magát Újpesten. A polgármester házat vásárolt a Szilágyi út 18. szám alatt, a vasútállomás közelében. (Napjainkra az egykor gyönyörű villa romos állapotban van.) Régi újpestiek visszaemlékezése szerint a polgármestert reggelente fiáker szállította hivatalába. Felesége is társadalmi szereplő lett, az újpesti Katolikus Nőszövetség, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Újpesti Osztályának elnökeként tevékenykedett. Fiuk, dr. Semsey Zoltán szülész-nőgyógyász orvosként dolgozott a szülőotthonban, és szintén Újpesten élt.

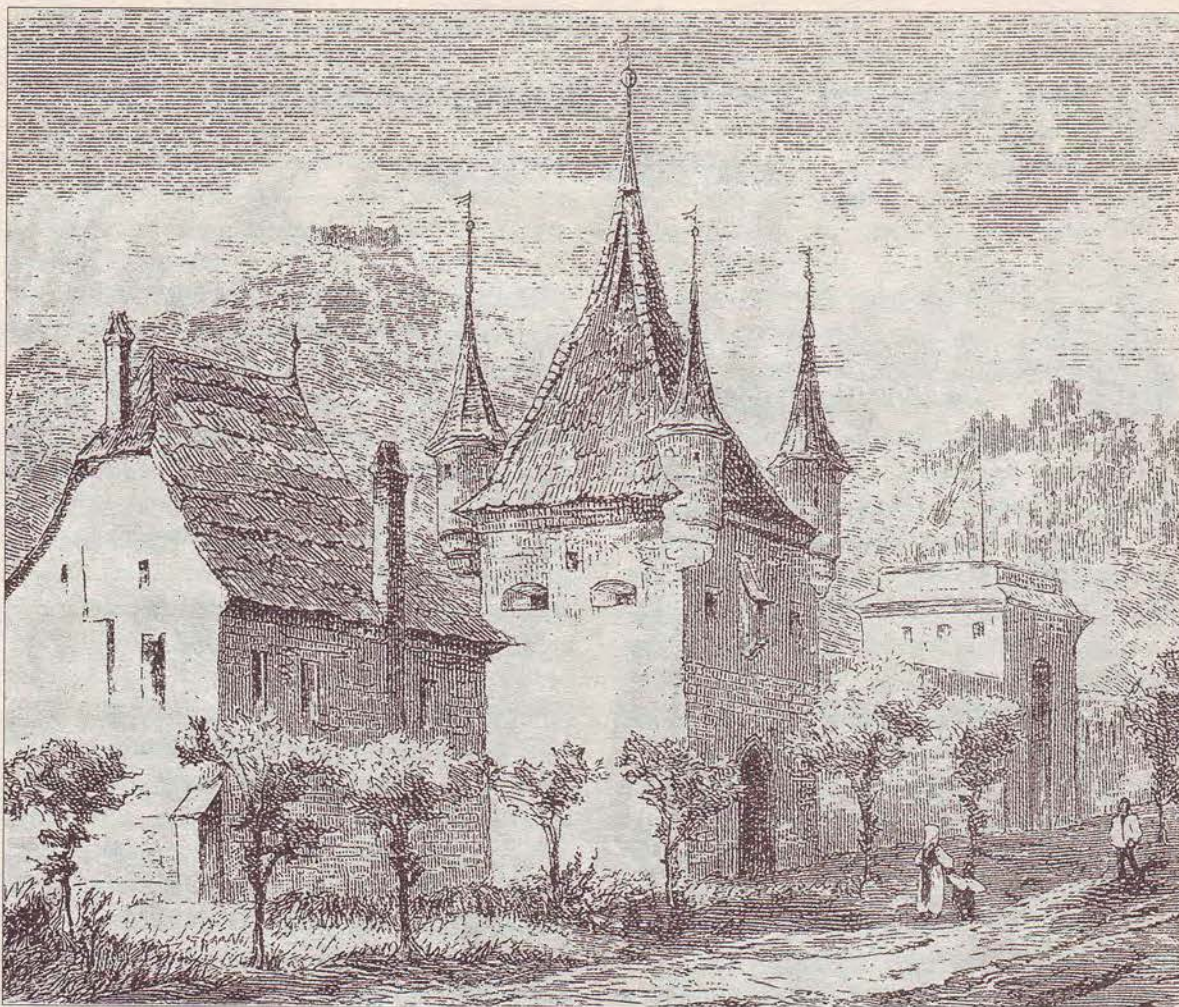
Semsey Aladár hivatali pályájának egyik csúcspontja az Egyesült Államokban tett látogatás volt, amelyre városi közgyűlési határozat kérte fel őt. 1930. március 15-én részt vett a New York-i Kossuth-szobor leleplezési ünnepségén, ahonnan „igen sok Amerikában élő újpesti honfitársunk szeretetteljes üdvözlétével tért vissza” – írta Ugró Gyula. A polgármester ekkor már második hivatali ciklusát töltötte, 1930 januárjában a választások eredményeként megerősítették hivatalában.

Bár a harmincas évek elején tetőző világgazdasági válság Újpestet is érintette, azonban a város viszonylag hamar kiheverte ezt a megrázkódtatást is. Nem véletlen, hogy az itt élő nagyszüleink a boldog békeévekként emlékeztek vissza erre az időszakra.

A évtized végére viharfelhők gyülekeztek Európa, Magyarország és így Újpest felett is. A fokozódó háborús készülődés, a társadalmi ellentétek, a szélsőséges politikai megnyilvánulások komoly kihívások elé állították a korosodó, megfáradt polgármestert. 1938-ban Endre László alispán nyomására lemondott hivataláról, és visszavonult a közélettől.

Semsey Aladár nyugállományúként élte meg a második világháborút, a hatalomátvételt, Újpest város függetlenségének elvesztését, a fővároshoz történő csatolást is. 1953-ban hunyt el. A mindeddig leghosszabb hivatali időt kitöltő újpesti polgármester halálában is hű maradt városához, családjával együtt a Megyeri úti temetőben nyugszik.

Nevét park viseli Újpesten. □



A régi Szentlélek-kapu Brassóban a Cenckel háttérében



A Háromszék megyei Málnás, Semsey Aladár szülőfaluja, kicsiny település volt. Még 1910-ben is csupán 854 lelket számlált, és bár vasútállomással, postahivatallal és telefonnal is rendelkezett, egyetlen vonzereje mégis a közeli gyógyforrás volt. Nem csoda tehát, hogy a tanulni vágyó Semsey Aladárt szülei nagyszabedni iskolába írták be. A szász város közel harmincezres lakosságával, közintézményeivel, patinás múltjával megfelelő kereteket biztosított az ambiciózus fiatalember fejlődéséhez. A döntő hatás azonban Brassóban érte. A Kolozsvár utáni második legnagyobb Erdélyi város kulturális, gazdasági és közigazgatási központ is volt. Bár a magas hegyek közé ékelődött, falakkal, bástyákkal körülvett település döntően különbözött az

ekkortájt fejlődésnek indult, jóval fiatalabb Újpesttől, mégis felfedezhetünk néhány közös vonást. Brassót ugyanazok az iparágak jellemezték, mint Újpestet, igaz, a fa-, bőr- és textilipar mellé ott felsorakozott az élelmiszeripar is. A másik közös vonás a két város etnikai és vallási sokszínűsége volt. Brassóban magyarok, szászok, románok éltek egymás mellett, katolikusok, görögkeletiek, protestánsok, zsidók gyakorolták hitüket. Bár lakosságszám tekintetében Újpest előbbre járt, hiszen Brassónak 1910-ben is még csupán negyvenezer lakosa volt, de a polgárosodás tekintetében egyértelműen a nagy hagyományú erdélyi város volt előnyben. Semsey Aladár Brassóban sajátította el egy sokszínű, népes város vezetési technikáját, és ezeket az ismereteit szerencsés módon Újpest felvirágoztatásának szolgálatába állította. □

Az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény megteremtője



Gyűjteményünk az idén ünnepli helytörténeti kiállítóhelyé nyilvánításának 30. évfordulóját. Ez alkalomból kerestük meg Neogrády Lászlót, múzeumunk létrehozóját. A Megyeri Úti Általános Iskola nyugalmazott tanára, a Magyar Honvédség nyugállományú alezredese munkásságát 1993-ban a főváros Pro Urbe díjjal, Újpest díszpolgári címmel ismerte el.

– Laci bácsi, kérem, meséljen néhány szóval ifjúságáról!

– 1914. május 11-én Erdélyben, Zilahon születtem. Édesapám a helyi bank főkönyvelője volt, édesanyám a háztartást vezette. A középiskolát bátyámmal együtt a zilahi Wesselényi Kollégiumban, Ady Endre iskolájában kezdtem.

1925-ben édesapám tragikus körülmények között elhunyt, édesanyám egyedül nehezen tudta nevelésünk gondjait vállalni,

ezért Budapesten élő öccséhez költöztünk. Itt az Óbudai Reálgimnáziumban folytattam tanulmányaimat. Erettségi után az akkori nehéz elhelyezkedési viszonyok között a Tatai Járásbíróságon találtam magamnak munkát.

– Bírósági irodából hogyan került katonai pályára?

– 1936-ban vonultam be tényleges katonai szolgálatra a légvédelmi tüzérséghez, majd a Ludovika Katonai Akadémia elvégzése után a honvédség hivatásos tiszti állományába kerültem. A második Bécsi Döntés után (1940) Kolozsváron és Marosvásárhelyen, majd később Budapesten teljesítettem katonai szolgálatot. Ekkor nősültem meg. 1945 januárjában orosz hadifogságba estem. A romániai focsani hadifogolytáborból feleségem és a moldvai csángó magyarok segítségével szabadultam ki. Ezt követően Budapestre jöttünk feleségemmel együtt, és a budai Várparancsnokságnál jelentkeztem szolgálatra. El is



Helytörténeti Gyűjtemény az István út 5. szám alatt. A felvétel az 1980-as évek elején készült

kezdtek az újjáépítő munkát, a III/2 Vasút- és Hídépítő század parancsnoka lettem. A romokban heverő ország több vasútvonalát és hídját építettük újjá.

– *Tudjuk, hogy tagja volt annak a katonai bizottságnak, amelyik felkutatta és visszabozta az 1848–49-es szabadságharc zászlóit a Szovjetunióból. Nagy élmény lehetett ez akkor.*

– A legfontosabb újjáépítési munkálatok befejezése után a Budai Várban levő, akkori Honvéd Levéltár és Múzeum parancsnokságához osztottak be. 1949-ben a szabadságharc centenáriumi kiállítására készültünk a Nemzeti Múzeumban. Anyaggyűjtés közben rádöbrentünk, hogy a katonai zászlók hiányoznak. Felkutatásukban én is részt vettem. Kiderült, hogy a zászlókat 1945-ben egy orosz százados felismerte, Devecserbe szállíttatta egy zsákmánygyűjtő alakulat vagonjában. Innen a vonatot Bécsbe irányították. A Bécsi Hadilevéltár vezetőjét kerestük meg az ügyben, tőle azt az információt kaptuk, hogy a zászlók Varsóban vannak. A lengyel fővárosban kérdéseinkre viszont azt a választ kaptuk, hogy a zászlókat továbbvitték Moszkvába. Itt sikerült végül visszakapnunk az ereklyéket. Nagy örömmel, ünnepélyesen, díszszázad kíséretében szállítottuk őket a Feriegyi repülőtérre a Nemzeti Múzeumba. A kiállítás befejeztével a zászlók a Budai Várba, a Helytörténeti Múzeumba kerültek, amelynek nem sokkal később megbízott parancsnoka lettem. 1951-ben hadimúzeumi szolgálatom megszűnt, és 37 évesen őrnagyként „nyugállományba helyeztek”.

– *Mikor került kapcsolatba Újpesttel és a tanári pályával?*

– Időközben középiskolai történelemtanári diplomát szereztem. Ekkor találtam tanári állást Újpesten. A Megyeri Úti Általános Iskolába kerültem, majd ugyanott később igazgatóhelyettes lettem. Iskolai munkám mellett nagy érdeklődéssel fordultam Újpest helytörténete felé. Különösen Ugró Gyula egykori polgármester Újpest című monográfiája volt rám nagy hatással. Ezenkívül a Szabó Ervin Könyvtár igen bő forrásanyaggal állt rendelkezésemre. 1955-ben határoztam el, hogy a diákokat is bevonom a munkába, helytörténeti szakkört szerveztem, és nagy örömmre a fiúk és lányok egyaránt nagy lelkesé-

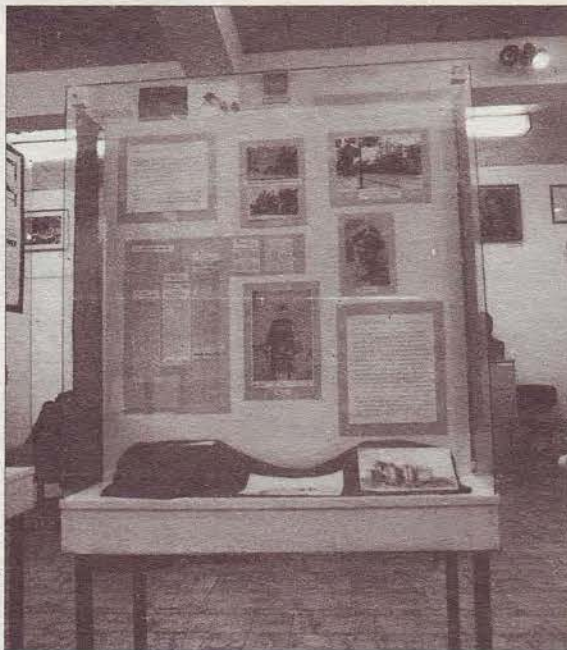
déssel vettek részt a helytörténeti kutatómunkában. Fő foglalatosságunk lett ókori cserépmaradványok gyűjtése, főleg építkezések, szántások területén. Így fedeztük fel például a Babits Gimnázium építésekor a szarmata és kelta lakóterületek maradványait. A helytörténeti munkám így a szakkör keretében folytatódott. A talált anyagokat részben az egyre bővülő iskolai gyűjteményben helyeztük el, részben múzeumoknak adtuk át.

– *Volt-e különösen emlékezetes élménye ezzel kapcsolatban?*

– Egy alkalommal a Balaton-parti Fénépusztán nyári táborozáskor a diákokkal nagy mennyiségű római pénzérmét találtunk, amit a Keszthelyi Múzeumnak adtunk át.

Helytörténeti szempontból a legjelentősebb eredményünk Károlyi László gróf telekeladási irodája anyagának feltárása volt. A József (ma: József Attila) utca 38.-ban működött hivatal iratanyagát és a család által a második világháború alatt itt letétbe helyezett könyveket az épület pincéjében fedeztük fel. 1974-ben adtuk át a kb. 40 csomó iratanyagot és 150 térképet az Országos Levéltárnak, a 110 kötet könyvet pedig az Országos Széchényi Könyvtárnak.

– *Hogyan sikerült egyben tartani, bemutatni és fejleszteni a gyűjteményt?*



A gyűjtemény színháztörténeti tárlója

– A helytörténeti munka időközben országossá vált, számos konferenciát rendeztek, melyeken rendszeresen részt vettem. 1957-től a Hazafias Népfront keretén belül helytörténeti bizottság jött létre, mely előadásokat, vetélkedőket szervezett, szakköröket működtetett. A hallgatók, résztvevők a további dokumentumok felkutatásában segédkeztek. Az iskolai gyűjtemény olyan nagy lett, hogy kerületi szintű bemutatást is lehetővé tett. A szakköri kereteket kinőve a meglévő anyagok részére a kerületi tanács 1969-ben a Templom utca 10. szám alatt biztosított helyet.

Ebben az időben sok újpesti látogató saját felajánlásával, adományával gyarapította az anyagot. A tanulók, a szülők és az idősebb lakópatrióták érdeklődése, valamint munkája nyomán megalakult a helytörténeti gyűjtemény, melynek alapítási évét 1972-től számítjuk. A Venetiáner utcai iskola egyik tantermébe költözött át ekkor a kiállítás anyaga. Itt már rendezett körülmények között, tárlókban mutattuk be a meglévő fotókat, tárgyakat, írásos dokumentumokat. A Művelődési Minisztérium a gyűjtemény működési engedélyét 1977-ben adta ki.

1982-ben az iskola felújítása miatt a kerületi tanács az István út 5.-ben lévő lakó-

épület földszintjén biztosított helyet számunkra. A gyűjtemény működtetésében szakmailag nagy segítségünkre volt Gerelyes Ede, a Budapesti Történeti Múzeum szakfelügyelője, fenntartásában az újpesti tanács, majd az önkormányzat. Nagy örömmel végeztem gyűjteményvezetői feladataimat, később már nyugdíjasként. Munkám során számos újpesti lakos keresett fel kérdésével, problémájával, felajánlásával, sokakkal kötöttem igen jó barátságot.

Nagy öröömre szolgált, amikor munkám elismeréseként a fővárostól Pro Urbe díjat kaptam, de az igazán nagy megtiszteltetés akkor ért, amikor Újpest díszpolgárává választottak.

– *Milyen ma a kapcsolata Újpesttel?*

– A rendszerváltás után rehabilitáltak; nyugállományú alezredessé léptettek elő, lakást kaptam a II. kerületben. 1996-ban a gyűjtemény vezetését az Újpesttől való nagy távolság és korom miatt fájó szívvel abbahagytam. Azóta is folyamatosan nyomon követem Újpest és a helytörténeti gyűjtemény fejlődését, rendszeresen kapom a kerületi információkat, és a mai napig is büszkén valloim újpestinek magam. □



Polcok, tárlók, szekrények az ablaktalan helyiségben

DR. TÁRCZY FERENC

Városházi emlék



Életem első munkahelye az újpesti városháza volt. Ez az időszak mindössze 6 hónapig tartott. Ezt követően új munkahelyre kerültem, ahonnan 43 évvel később nyugdíjba mentem. 60 évvel ezelőtti utolsó városházi „élményem” ahhoz a naphoz kapcsolódik, amikor vitéz dr. Endre László,* Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye (akkor még így hívták Pest megyét) diktátor hajlamú alispánja hivatalos – mondhatni megfélemlítési célzatú – látogatást tett a városi elöljáróság megregulázására. Az országos nyilaskeresztes vezetők híre, vagy inkább hírhedtsége megelőzte érkezését.

A tárgyalás a díszteremben volt. Engem kedves kollégáim valamilyen látszattfeladattal becsempészttek a terembe. Az alispán jelentéseket kért a főtisztviselőktől, természetesen a polgármestertől, majd utasításokat osztogatott, mint egy kényúr a rabszolgáinak. Érces hangja pattogott, mint a golyószóró. Kemény viták keletkeztek, s még keményebb ledorongolások. Izzott a levegő: a megszegyenyítés kimondhatatlan mértékű volt. Ekkor felállt dr. Szenyéri Ernő városi tisztii főügyész – akit mint a református gyülekezetünk vezető presbiterét és ügyészét jól ismertem –, és ugyancsak kemény, határozott hangon visszautasította az alispán dörgedelmes beszédét, azt törvénytellenesnek minősítve. Majd a törvényt sértések elleni tiltakozásul városi főügyészi tisztjéről visszavonhatatlanul lemondott.

Döbbenetes csend lett, bénító némaság. Majd felhangzott az alispán diktatórikus és a főügyészt elítélő dikciója, és kényszer-szünetet rendelt el. Nékem, aki elsőéves joghallgató voltam, ez elég tanulság volt, és gyorsan megkerestem magamnak a teremből való kijáratot. A negatív és pozitív példát egyaránt elhoztam magammal életre szóló tanulságul.

*Dr. Endre Lászlót a Népbíróság háborús bűntettek miatt 1945-ben halálbüntetéssel sújtotta.



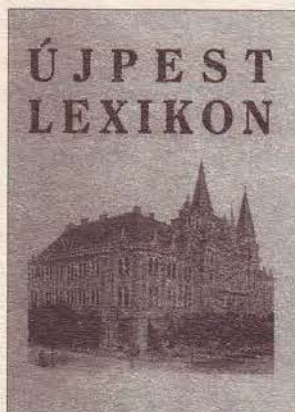
Felhívás



Keressük Újpest régi emlékeit: visszaemlékezéseket, régi fényképeket, képeslapokat, dokumentumokat és minden olyan személyes emléket, amelyek városrészünk múltjához kötődnek. Amennyiben Ön szívesen mesél családjáról, munkahelye történetéről, kérjük, jelezze fel emlékeit, vagy jelezzen szerkesz-

tőségünknek, és rögzítjük visszaemlékezését. A rendelkezésünkre bocsátott anyagot az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben: 1043 Budapest, Berda József u. 48. helyezzük el.*

*Ebben a rovatunkban folyamatosan közöljük olvasóink leveleit, szükség szerint szerkesztett formában, esetleg rövidítve.



2002 márciusában az Újpesti Közművelődési Kör kezdeményezésére, Újpest Önkormányzatának anyagi támogatásával megjelent az Újpest lexikon. A lexikon öt témakörben foglalja össze a település történetét. A

szerkesztőbizottság elnöke dr. Sipos Lajos. A kötet főszerkesztője, egyben a helytörténeti cikkek szerzője Hirman László. Főszerkesztő-helyettes, valamint az építészet-, művészet- és irodalomtörténet témájú cikkek szerzője: Iványiné Konrád Gizella. Az ipartörténeti szócikkeket Szöllősy Marianne, a sporttörténeti szócikkeket Fericsán Kálmán, a tudománytörténeti szócikkeket Opauszki Viktória írta. A kötetet dr. Bencze Géza, dr. Czétényi Piroska, dr. Estók János, dr. Hencsei Pál és dr. Kerényi István lektorálta, Banga Ferenc Munkácsy-díjas grafikusművész tervezte. Az érdeklődő olvasók tájékozódását megkönnyíti a kötet végén található tematikus mutató.

Az Újpest lexikon megvásárolható a Kossuth Kiadó könyvesboltjában (Bp. IV., Csányi L. u. 38.), valamint a Libri újpesti könyvesboltjában: a Centrum Áruházban (István út 10.).



Miként a madarak... címmel, Papadopoulos Filizposz beszélgetéseit dr. Eperjessy Ernő szerkesztésében 2001-ben jelentette meg az Újpesti Görög Kisebbségi Önkormányzat. A kötet részletesen szól a

magyarországi görögök történetéről a 15. századtól kezdődően napjainkig, ismerteti a magyar–görög irodalmi kapcsolatokat is. A szerző 1978 és 2001 között különböző folyóiratokban

megjelent riportjainak válogatása szól az 1948-ban Magyarországra érkezett görögség polgárháborús üldöztetéséről, meneküléséről és hazánkban kialakult életéről. A betelepülők és leszármazottaik vallanak arról, hogyan találtak hazát nálunk, miként ápolják kapcsolataikat az anyaországgal. Megszólalnak Makrisz Agamemnon szobrászművész, dr. Szabó Kálmán, az ELTE görög tanszékének vezetője, dr. Ziszi Kleoniki, a Bethesda Gyermekkórház főorvosa és mások. A szemtanúk hiteles vallomásai eddig kevésbé ismert történelmi eseményeket ismertetnek meg az érdeklődőkkel, s tájékoztatnak a görög nemzetiség mai életéről, hazánkhoz való viszonyáról. A kötet az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény könyvtárában olvasható.

Berda József szavalóverseny

A költő születésének századik évfordulója alkalmából, március 7-én Berda József szavalóversenyt rendezett a Bródy Imre Gimnázium. A szervezők az újpesti középiskolák versmondoit látták vendégül.

Emléktábla avatás

Az újpesti Király utca 5. szám alatt, a jelenlegi Szabó Ervin Könyvtár fiókjának földszinti fogadóterében március 6-án emléktáblát avatott dr. Fodor Péter, a FSZEK főigazgatója. A tábla az öt évtizeddel ezelőtt, ugyanabban az épületben működő könyvtáros képző iskolának állít emléket.

Helytörténeti vetélkedő

Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány kuratóriuma március 22-én 10 órakor, az Újpesti Gyermek- és Ifjúsági Házban rendezi meg a középiskolai helytörténeti vetélkedőt. A zsűri elnöke Hock Zoltán, Újpest alpolgármestere.

Kriszt Lajos Emlékére Alapítvány

Január 30-án – ezúttal hetedik alkalommal – került sor Kriszt Lajos Emlékére Alapítvány díjkiosztó ünnepségére, amelyet évről évre Kriszt Lajos, Újpest egykori főszámvevőjének születésnapján tartanak. A díj alapítója dr. Kápolyi László akadémikus, Kriszt Lajos fia. Az alapítvány kuratóriumának döntése értelmében „az év köztisztviselője” ez alkalommal Fritz Istvánné, az újpesti polgármesteri hivatal művelődési és sportosztályának munkatársa.